ANNALES
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN — POLONIA

VOL. IX, 3 SECTIO G 1962

Z Katedry Postępowania Cywilnego UMCS
Kurator: prof. dr Aleksander Wolter

Mieczysław PIEKARSKI

Aspekty cywilno-procesowe wzmożenia ochrony mienia społecznego przed szkodami wynikającymi z przestępstw

Вопросы усиления охраны общественной собственности от ущерба, пaичияемого преступлениями, рассмативаемыми с точки зрения гражданского процесса

Zivilprozessrechtliche Aspekte der Verstärkung der Massnahmen zum Schutze des Volkseigentums vor den durch Straftaten entstandenen Schäden

Plaga przestępczości gospodarczej skłoniła ustawodawcę do znacznego podwyższenia sankcji karnych i zwiększenia dolegliwości ekonomicznej tych sankcji. Dążąc do tego, by przestępstwa gospodarcze stały się nieopłacalne, ustawodawca postarał się o zabezpieczenie roszczeń, c naprawienie szkód wyrządzonych czynami przestępnymi w mieniu społecznym i o zabezpieczeniu przepadku majątku oraz grzywn wymierzanych za te przestępstwa. W tym zakresie ochrona mienia społecznego doznała wzmocnienia w postępowaniu zabezpieczającym i egzekucyjnym z mocy ustawy z dnia 21 stycznia 1958 r. o wzmożeniu ochrony mienia społecznego przed szkodami wynikającymi z przestępstwa (Dz. U. nr 4, poz. 11, zmiana 1960 r. nr 51, poz. 298), zwanej niżej w skrócie ustawą. Dalsze usprawnienia w tej dziedzinie przyniosły ostatnio ustawy z dnia 27 listopada 1961 r. o zmianie przepisów postępowania karnego (Dz. U. nr 53, poz. 296) oraz z dnia 15 lutego 1962 r. o zmianie przepisów postępowania w sprawach cywilnych (Dz. U. nr 10, poz. 46).

Niniejsza praca zawiera omówienie aspektów cywilno-procesowych wzmożenia ochrony mienia społecznego w świetle wyżej wymienionych ustaw. Praca ta nie wyczerpuje tematu.

* * *

Ustawa o wzmożeniu ochrony mienia społecznego w zakresie zabezpieczenia i egzekucji roszczeń odszkodowawczych, przepadku majątku oraz grzywn wprowadziła następujące innowacje:

1. Rozszerzenie zabezpieczenia. Polega ono na tym, że w każdym wypadku wyrządzenia czynem przestępnym szkody w mieniu społecznym prokurator może w toku śledztwa lub dochodzenia wydać postanowienie o zabezpieczeniu roszczeń o naprawienie szkody jak również o zabezpieczeniu grożącego podejrzanemu przepadku majątku lub kary grzywny (art. 3 § 1); po wniesieniu zaś aktu oskarżenia, niezależnie od zabezpieczenia powództwa cywilnego, sąd może zabezpieczyć również grożący oskarżonemu przepadek mienia lub kary grzywny (art. 4 § 1).

2. Wprowadzenie domniemania prawnego, iż rzeczy i prawa majątkowe, które znajdują się we władaniu osoby będącej w bliskim stosunku z podejrzanym lub oskarżonym, należą do niego (art. 6 § 1).

3. Wprowadzenie przy egzekucji przepadku mienia domniemania prawnego, iż rzeczy i prawa majątkowe, które należą do skazanego po odbyciu przezeń kary lub po jej darowaniu, należały do niego już w czasie popełnienia przestępstwa (art. 6 § 2).

4. Ułatwienie zaskarżania czynności prawnych dłużnika, wskutek których jego majątek nie wystarcza na zupełne zabezpieczenie lub pokrycie roszczeń odszkodowawczych i kar określonych w art. 3 (art. 9—10) oraz uchylenie skuteczności takich czynności (art. 11).

5. Dopuszczenie skierowania zabezpieczenia roszczeń odszkodowawczych, przepadku majątku i kary grzywny oraz ich egzekucji również do rzeczy podejrzanego lub oskarżonego znajdujących się we władaniu osób trzecich (art. 15).

6. Zobowiązanie organu dokonującego zabezpieczenie lub prowadzącego egzekucję do przeprowadzania z urzędu dochodzenia w celu ustalenia dochodów i stanu majątkowego oskarżonego (art. 16).

W odniesieniu do wyżej wyodrębnionych zagadnień z punktu widzenia styczności z problematyką postępowania cywilnego nasuwają się następujące spostrzeżenia:

Ad. 1. W postanowieniu o zabezpieczeniu prokurator określa zakres i sposób zabezpieczenia (art. 3 § 2). Ustawa nie wymaga natomiast dokładnego określenia w tym postanowieniu wysokości szkody wyrządzonej przez podejrzanego czy oskarżonego [1]. W dochodzeniu lub śledz-

---

[1] Por. S. Kołodziej i A. Krajewski: *Kilka uwag na tle wykonania postanowień art. 3 ustawy z dnia 21 stycznia 1958 r. o wzmożeniu ochrony mienia społecznego przed szkodami wynikającymi z przestępstwa*, Biuletyn Generalnej Prokuratury PRL, nr 7—8, 1959, ss. 22 i 27.

twie często nie można jeszcze bliżej oznaczyć wysokości tej szkody, a nieraz istnieją też wątpliwości, czy zamiar wyrządzenia szkody został zrealizowany lub czy wyrządzona szkoda nie została już pokryta. Wątpliwości takie nie stoją na przeszkodzie wydaniu postanowienia o zabezpieczeniu. Należy bowiem dokonać zabezpieczenia już w razie stwierdzenia prawdopodobieństwa wyrządzenia szkody w mieniu społecznym czynem przestępnym, gdyż wystarcza uwiarygodnienie roszczenia odszkodowawczego i grożącego przepadku mienia oraz grzywny (art. 18 ustawy w związku z art. 855 i 252 k. p. c.).

Prokurator, określając w swym postanowieniu zakres zabezpieczenia, powinien wskazać przypuszczalną górną granicę roszczenia odszkodowawczego oraz grożących kar majątkowych. Suma tych pozycji określa zakres zabezpieczenia w kwocie pieniężnej, określa „górny pułap" zabezpieczenia i wskazuje wartość mienia, które powinno być zajęte celem wykonania zabezpieczenia. Przy oznaczaniu tego „górnego pułapu" należy wziąć pod uwagę nie tylko wysokość strat bezpośrednio wyrządzonych przestępstwem, lecz także należności uboczne związane z dochodzeniem sądowym i egzekucją roszczenia odszkodowawczego (odsetki zwłoki, koszty postępowania itp.). Roszczenie to powinno objąć także utracone korzyści, których poszkodowana osoba mogła się spodziewać, gdyby jej nie wyrządzono szkody w mieniu społecznym (art. 157 § 1 k. z.).

Sąd orzeka przepadek majątku w całości lub w części w razie skazania za przestępstwo dokonane z chęci zysku, gdy szkoda w mieniu społecznym przewyższa 50 000 zł (art. 2 § 1 ustawy). Sąd może orzec przepadek majątku, gdy szkoda w mieniu społecznym jest niższa (art. 2 § 2), jeżeli sprawca działał z chęci zysku [2]. W razie stwierdzenia działania przestępczego z chęci zysku i wyrządzenia takim czynem szkody w mieniu społecznym zawsze może być orzeczony przepadek całego majątku sprawcy, wobec czego prokurator powinien zabezpie-

[2] Przepis art. 2 § 2 cyt. ustawy nie uzależnia *expressis verbis* możności orzeczenia przepadku od dopuszczenia się przestępstwa z chęci zysku, jeżeli szkoda nie przewyższa 50 000 zł. Jednakże znamię chęci zysku zawarte jest w § 1 tego artykułu, dotyczy przeto także rozwinięcia dyspozycji zawartej w tym paragrafie w następnym paragrafie tejże normy. Przemawiają za tym nie tylko względy techniki legislacyjnej, lecz także niemożliwe do przyjęcia konsekwencje odmiennego poglądu. Słusznie wskazali L. Penner i K. Niementowski (w *Komentarzu* do omawianej ustawy, Biblioteczka Biuletynu Generalnej Prokuratury PRL, załącznik do nr 3 i 4. 1958, ss. 17 i 18), że według odmiennego poglądu przepadek mienia, stosowany w wyjątkowych wypadkach jako najsurowsza kara, mógłby być orzekany we wszystkich sprawach o przestępstwa wyrządzające szkodę w mieniu społecznym, np. w razie nieumyślnego spowodowania stosunkowo niewielkiego manka towarowego itp.

czyć wykonanie tej grożącej kary. Może natomiast poprzestać na zabezpieczeniu przepadku części majątku podejrzanego, gdy ze względu na stosunkowo niewielki rozmiar szkody, wyjątkowo trudną sytuację materialną rodziny podejrzanego i in. okoliczności należy wyłączyć możliwość orzeczenia przepadku majątku podejrzanego w całości.

Postanowienie o zabezpieczeniu przepadku części majątku z istoty swej musi zawierać oznaczenie przedmiotów majątkowych objętych zabezpieczeniem. Natomiast zabezpieczenie przepadku majątku w całości nie wymaga skonkretyzowania w postanowieniu o zabezpieczeniu składników majątku.

Prokurator może wydać postanowienie o zabezpieczeniu roszczenia odszkodowawczego także wówczas, gdy szkoda została wyrządzona w mieniu społecznym czynem przestępnym nieumyślnym, dokonanym bez chęci zysku. Nie widzę podstaw do ścieśniania wykładni art. 3 § 1 ustawy w tym zakresie tylko do przestępstw umyślnych popełnionych z chęci zysku. Przepis ten przewiduje zabezpieczenie roszczenia o naprawie szkody „... w każdym wypadku wyrządzenia czynem przestępnym szkody w mieniu społecznym...", a więc także w tych wypadkach, gdy nie orzeka się kar dodatkowych grzywny lub przepadku majątku. Stwierdzenie: „w każdym wypadku" zawiera interpretację autentyczną, mocną, szeroką. Za taką wykładnią przemawia również wyrażony w tytule ustawy nakaz: „wzmożenie ochrony mienia społecznego przed szkodami wynikającymi z przestępstwa". Ustawa nie wprowadza pojęcia nowego przestępstwa [3], wobec czego przepisy ustawy odnoszą się do wszystkich przestępstw popełnionych na szkodę mienia społecznego, także do przestępstw nie popełnionych z chęci zysku oraz do przestępstw nieumyślnych, chyba że wyraźny przepis ustawy w oznaczonym w nim zakresie stanowi inaczej. Takim przepisem jest art. 9 ustawy ograniczający stosowanie ułatwień w zaskarżaniu czynności prawnych dłużnika, wskutek których jego majątek nie wystarcza na zupełne zabezpieczenie lub pokrycie roszczeń odszkodowawczych i kar, do przestępstw popełnionych z chęci zysku. Sprawcy takich przestępstw często ukrywają bowiem zagarnięte mienie społeczne lub przedmioty nabyte za skradzione pieniądze itp. przy pomocy osób bliskich, przenosząc na te osoby własność tych przedmiotów w drodze czynności prawnych. Przepisy art. 9—10 ułatwiają zaskarżanie takich czynności celem uznania ich za bezskuteczne wobec poszkodowanego Skarbu

---

[3] Por. L. Hochberg: *Dalsze wzmożenie ochrony mienia społecznego,* Nowe Prawo, nr 4, 1958, s. 39; S. Rybczyński: *Co nam przynosi ustawa styczniowa,* „Palestra", nr 5—6, 1958, ss. 46—53; W. Kufel: *Procesy cywilne na tle ustawy o wzmożeniu ochrony mienia społecznego przed szkodami wynikającymi z przestępstwa,* „Państwo i Prawo", nr 6, 1961, s. 955.

Państwa albo poszkodowanej państwowej lub społecznej osoby prawnej.

Prokurator w postanowieniu o zabezpieczeniu określa nie tylko zakres, ale także i sposób zabezpieczenia (art. 3 § 2). Ustawa pozostawia prokuratorowi wybór, czy skieruje wykonanie zabezpieczenia na drogę egzekucji sądowej, czy na drogę egzekucji administracyjnej (art. 3 § 2 i art. 18). Ostatnio wymieniona egzekucja przewiduje np. egzekucję przez wydzierżawienie przedsiębiorstwa, nie znaną k. p. c. Mylny więc jest pogląd że ustawa nie dopuszcza innego sposobu zabezpieczenia niż wskazane w k. p. c.[4] W tym zakresie ustawa rozszerza uprawnienia prokuratora poza ramy zakreślone przez art. 53 i 69 k. p. k.; w myśl tych przepisów zabezpieczenie mogło odbywać się jedynie sposobami wskazanymi w k. p. c.

Prokurator w postanowieniu o zabezpieczeniu powinien określić górną granicę zabezpieczanego roszczenia odszkodowawczego, nawet wówczas gdy postanowienie obejmuje również zabezpieczenie przepadku całego mienia sprawcy szkody. Wprawdzie w razie orzeczenia przepadku całego majątku i uprawomocnienia się tego orzeczenia całe mienie sprawcy przestępstwa, a więc także mienie przewyższające wysokość roszczenia odszkodowawczego, przechodzi na własność państwa, ale roszczenie to zachowuje swój byt. Skarb Państwa odpowiada bowiem za zobowiązania osoby, której majątek uległ w całości przepadkowi, tylko do wysokości wartości majątku, który przeszedł na Skarb Państwa (art. 7 ust. 1 dekretu z dnia 22 X 1947 r. o przepadku majątku Dz. U. nr 65, poz. 390; zmiany 1949 r. nr 25, poz. 179 i 1953 r. nr 27, poz. 105). Przepadek nie obejmuje majątku uzyskanego przez sprawcę szkody w okresie następującym po orzeczeniu przepadku (art. 5 cyt. dekretu). Jeżeli więc roszczenie odszkodowawcze nie zostało pokryte z mienia objętego przepadkiem, nie pokryta część tego roszczenia obciąża nadal sprawcę szkody i powinna być wyegzekwowana z jego mienia uzyskanego przezeń w okresie po orzeczeniu przepadku. Z tych przyczyn nawet wówczas, gdy sprawca wyrządził szkodę państwowej osobie prawnej i cały majątek sprawcy objęty jest przepadkiem, trzeba odróżniać poszkodowaną osobę prawną od Skarbu Państwa, mimo że

---

[4] Por. Penner i Niementowski: op. cit., s. 19. Sposoby egzekucji wskazane w k. p. c. są niewystarczające. Dekret zaś z dnia 28 stycznia 1947 r. o egzekucji administracyjnej świadczeń pieniężnych (Dz. U. nr 21, poz. 84, zmiany: 1950 r. nr 7, poz. 78; r. 1953, nr 46, poz. 225 i r. 1958, nr 11, poz. 38) lepiej niż przepisy egzekucyjne k. p. c. (z r. 1933) odpowiada obecnym stosunkom ekonomicznym, np. w zakresie ograniczenia egzekucji lub określenia sposobu sprzedaży ruchomości w toku egzekucji oraz w zakresie wydzierżawienia przedsiębiorstwa (art. 50, 82 i 137 cyt. dekretu). Por. E. Wengerek: *Postępowanie egzekucyjne w sprawach cywilnych*, PWN, Warszawa 1961 r., s. 34 odsyłacz 60 i s. 37.

oba te podmioty objęte są jednością funduszu własności państwowej. W ramach bowiem tej jedności istnieją podmioty prawne, wyodrębnione w rozrachunku gospodarczym i każdemu z nich przysługują inne wartości z mienia sprawcy szkody objętego przepadkiem. Jeżeli natomiast poszkodowana jest społeczna niepaństwowa osoba prawna, nie jest ona objęta jednością funduszu własności państwowej i odrębne traktowanie jej roszczenia odszkodowawczego w zakresie tu omawianym tym bardziej jest uzasadnione.

Poszkodowana państwowa lub społeczna osoba prawna z mocy noweli z dnia 16 IX 1960 r. (Dz. U. nr 51, poz. 298) do art. 3 § 2 ustawy jako strona uiszcza koszty związane z wykonaniem postanowienia prokuratora o zabezpieczeniu jej roszczeń odszkodowawczych. Na postanowienie to służy zażalenie (art. 3 § 4). Ponieważ ustawa nie mówi, komu ono służy, nie sposób odmówić prawa wniesienia zażalenia „stronie", tj. m. in. osobie poszkodowanej. Postanowienie prokuratora o zabezpieczeniu roszczenia odszkodowawczego powinno wymieniać osobę poszkodowaną i powinno jej być doręczone w odpisie z uprzedzeniem o terminie i trybie wniesienia zażalenia (art. 353 § 4 k. p. k.). Pozwoli to uchronić osobę poszkodowaną od złożenia w sądzie cywilnym wniosku o zabezpieczenie jej powództwa odszkodowawczego, gdy zabezpieczenia dokonano już w postępowaniu karnym. Osoba poszkodowana może domagać się rozszerzenia zabezpieczenia jej roszczeń, a nawet zwężenia tego zabezpieczenia. Może być bowiem zainteresowana w zaniechaniu dokonania zbędnych jej zdaniem lub nie rokujących powodzenia czynności zabezpieczających, gdyż za nie płaci. Czynności takie mogą też narazić osobę poszkodowaną na wytoczenie przeciwko niej powództwa o zwolnienie od egzekucji (zabezpieczenia) i na przegranie takiego procesu oraz obciążenie obowiązkiem zwrotu kosztów takiego procesu stronie powodowej (p. niżej pod 2).

Mimo iż poszkodowana państwowa lub społeczna osoba prawna jest zgodnie z określeniem ustawy stroną w omawianym tu postępowaniu zabezpieczającym, nie ma ona pełnych praw wierzyciela w tym postępowaniu. Nie jest ono bowiem wszczęte na jej wniosek [5]. Nie ona, lecz prokurator „...kieruje wykonanie zabezpieczenia na drogę egzekucji...",

---

[5] W postępowaniu egzekucyjnym sądowym wierzycielem jest osoba wymieniona w tytule wykonawczym, na której wniosek wszczęto postępowanie — por. Wengerek: *op. cit.*, s. 132, PWN, Warszawa, 1961. W postępowaniu zaś toczącym się w trybie egzekucji administracyjnej wierzycielem jest „władza lub instytucja" uprawniona na podstawie obowiązujących przepisów do żądania ściągnięcia świadczeń pieniężnych w trybie administracyjnym (art. 8 ustęp 1 dekretu o egz. adm.). To określenie wierzyciela ma odpowiednie zastosowanie w administracyjnym postępowaniu zabezpieczającym (art. 190 tego dekretu).

stosownie do art. 3 § 2 ustawy i jest dysponentem tej egzekucji.[6] Bez zgody prokuratora osoba poszkodowana nie może więc od organu wykonującego czynności egzekucyjno-zabezpieczające żądać umorzenia lub zawieszenia postępowania zabezpieczającego. Ma to dobre strony, gdyż podejrzany nie może wywierać wpływu na osobę poszkodowaną w kierunku niezgłaszania przez nią roszczeń odszkodowawczych, ograniczania ich lub „wycofywania" w fazie postępowania karnego. A takie zabiegi nie należą niestety do odosobnionych. Często bowiem kierownictwo przedsiębiorstwa państwowego, spółdzielni itp. w dochodzeniu lub śledztwie, a nawet po wniesieniu aktu oskarżenia występuje w roli swoistego „obrońcy" swego pracownika, ale po skazaniu go za wyrządzenie szkody w mieniu zakładu pracy występuje po niewczasie przeciwko skazanemu w postępowaniu cywilnym, żądając odszkodowania i wytaczając przeciwko niemu zarzuty natury kryminalnej cięższego kalibru niż objęte skazaniem.

Poszkodowana osoba prawna jako strona w postępowaniu zabezpieczającym ma prawo w nim uczestniczyć. Organ wykonujący zabezpieczenie obowiązany jest ją zawiadamiać o każdej czynności egzekucyjnej dokonanej w jej nieobecności (art. 518 k. p. c. w brzmieniu Dz. U. nr 18, poz. 75 z 1958 r.). Komornik sądowy w postępowaniu zabezpieczającym w razie potrzeby może żądać od poszkodowanej osoby prawnej, na rzecz i na koszt której dokonuje czynności egzekucyjnych, złożenia w wyznaczonym terminie wyjaśnień ustnych lub na piśmie

[6] Prokurator w sądowym postępowaniu zabezpieczającym i egzekucyjnym działa z mocy ustawy i nie jest związany z żadną ze stron (art. 91 w związku z art. 532 k. p. c.). Osoba poszkodowana, na której rzecz toczy się postępowanie zabezpieczające na mocy postanowienia prokuratora, nie jest w tym postępowaniu „wierzycielem egzekwującym", gdyż „egzekwującym" jest tu prokurator. W sądowym postępowaniu zabezpieczającym i egzekucyjnym odróżnia się „wierzyciela egzekwującego" od wierzyciela, który nie wszczął egzekucji, lecz na którego rzecz ona się toczy. Por. J. Jodłowski, W. Siedlecki: *Postępowanie cywilne*, Warszawa 1958, s. 283 i Wengerek: *op. cit.*, s. 132.

Odmiennie ocenia sytuację prawną poszkodowanej państwowej lub społecznej osoby prawnej E. Brzeziński w artykule pt. *Problematyka cywilna związana z ustawą z dnia 21 I 1958 r. o wzmożeniu ochrony mienia społecznego*, Biuletyn Ministerstwa Sprawiedliwości nr 2, 1962, s. 8. Jego zdaniem osoba pokrzywdzona, na której rzecz nastąpiło zabezpieczenie w trybie art. 3 lub 4 tej ustawy, nie staje się przez to uczestnikiem postępowania zabezpieczającego i nie służą jej środki odwoławcze dla zwalczania treści postanowienia o zabezpieczeniu. Jednakże E. Brzeziński słusznie zaznacza, że ani państwo (przy zabezpieczeniu grzywien i przepadku majątku), ani osoba poszkodowana (przy zabezpieczeniu jej roszczeń odszkodowawczych) nie zajmują pozycji wierzyciela, choć mogą zwracać uwagę prokuratora lub sądu na nieprawidłowości w czynnościach organu egzekucyjnego i w ten sposób doprowadzić do faktycznego usunięcia tych nieprawidłowości.

w kwestiach związanych z wykonaniem zabezpieczenia (art. 517 § 1 k. p. c.). Poszkodowana osoba prawna jako strona w postępowaniu zabezpieczającym może od organu egzekucyjnego żądać podjęcia kroków potrzebnych dla wykonania zabezpieczenia w ramach wydanego przez prokuratora postanowienia o zabezpieczeniu. Szerokie ujmowanie w tych postanowieniach zakresu i sposobu zabezpieczenia pozostawia dla osób poszkodowanych pole do działania w tym zakresie. Ich inicjatywa w tym przedmiocie jest koniecznym współczynnikiem wzmożenia ochrony mienia społecznego przed szkodami wynikającymi z przestępstw. Byłoby wskazane, aby jeszcze bardziej wzmóc ochronę mienia społecznego i upoważnić poszkodowane państwowe lub społeczne osoby prawne do uzupełniającego wskazywania organom egzekucyjnym sposobów zabezpieczenia, nie wymienionych w postanowieniu prokuratora lub sądu o zabezpieczeniu. Należałoby w tym zakresie pozostawić decyzję organowi egzekucyjnemu, bez koniecznego zwracania się o dyspozycje do prokuratora. Jeśli zaś chodzi o ochronę osób dotkniętych czynnościami zabezpieczającymi, to jest ona wystarczająco zapewniona w trybie skargi na czynności organu egzekucyjnego, któremu należy pozostawić znaczną swobodę działania w celu wzmożenia ochrony mienia społecznego.

Zabezpieczenie roszczeń odszkodowawczych i kar majątkowych przez wpis hipoteki lub przez wpis zakazu zbywania albo obciążania nieruchomości, zapisanej w księdze wieczystej na własność innej osoby niż podejrzany (oskarżony), ze względu na specyfikę ksiąg wieczystych wymaga zachowania formalności, których nie mogą zastąpić zabiegi samego organu egzekucyjnego.

Jeżeli prokurator postanawia dokonać zabezpieczenia przez wpis hipoteki przymusowej kaucyjnej lub przez wpis zakazu zbywania albo obciążania nieruchomości, zapisanej w księdze wieczystej na własność osoby będącej w bliskim stosunku z podejrzanym (oskarżonym), musi w postanowieniu o zabezpieczeniu wymienić tę osobę. Zgodnie bowiem z art. 27 prawa o księgach wieczystych wpis do księgi wieczystej może nastąpić tylko wtedy, gdy osoba, której prawo ma być wpisem dotknięte, jest lub zostanie jednocześnie wpisana do księgi wieczystej. W omawianym wypadku wpis hipoteki lub zakaz zbywania czy obciążania nastąpi w oparciu o tytuł wykonawczy w postaci postanowienia prokuratora o zabezpieczeniu opatrzonego wzmianką o wykonalności (art. 3 § 3). Tytuł ten opiewa nie tylko przeciwko podejrzanemu albo oskarżonemu lecz także przeciw zapisanemu w księdze wieczystej właścicielowi nieruchomości, gdyż wskazuje go jako osobę, której prawo ujawnione w księdze wieczystej ma być dotknięte wpisem. Czyni

to zadość wymaganiu art. 27 prawa o księgach wieczystych [7], gdyż przepis ten nie wymaga, by osoba dotknięta wpisem była dłużnikiem egzekwowanym. Uwagi te dotyczą odpowiednio nieruchomości nie mających księgi wieczystej, jeżeli tytuł własności wynikający z dokumentu złożonego do zbioru dokumentów opiewa nie na podejrzanego (oskarżonego), lecz na inną osobę, a prokurator uzna, że pozostaje ona w bliskim stosunku z podejrzanym (oskarżonym) [8].

---

[7] J. Goławska: *Zabezpieczenie i egzekucja roszczeń o wynagrodzenie szkody w mieniu społecznym*, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego", nr 8, 1958, s. 293 i 294 twierdzi, że art. 6 i 13 ustawy uchyliły w przedmiotach nimi unormowanych stosowanie wymagań przewidzianych w art. 27 prawa o księgach wieczystych oraz uchyliły w tym zakresie domniemanie prawdziwości księgi wieczystej przewidziane w art. 18 prawa rzeczowego. (Goławska przyznaje jednak, że „sprawa ta jest dyskusyjna"). Podobnego zdania jest Hochberg: *l. c.*, na co wnikliwie zwraca uwagę Wengerek: *op. cit.*, s. 98, odsyłacz 99); niestety nie wypowiedział on swego poglądu w tej materii.

[8] W myśl art. 13 ustawy „...jeżeli osoba trzecia zaprzecza istnieniu bliskiego stosunku między nią a oskarżonym, o charakterze stosunku rozstrzyga sąd. Przepisy art. 6 §§ 3, 5 i 6 stosuje się odpowiednio." Przepisy te dotyczą obalania w drodze powództwa domniemań, wprowadzonych przez ustawę m. in. na niekorzyść osób bliskich. Przytoczony przepis art. 13 dotyczy czynności prawnych zdziałanych przez podejrzanego lub oskarżonego na niekorzyść Skarbu Państwa lub poszkodowanej osoby. Mimo iż przepis ten mówi o oskarżonym, należy go odpowiednio stosować i do podejrzanego w zakresie oznaczenia osób mu bliskich, gdyż przepis ten odsyła do art. 6 §§ 3, 5 i 6 ustawy, które dotyczą także podejrzanego. O zaliczeniu osoby do kręgu bliskich podejrzanemu lub oskarżonemu decyduje prokurator lub sąd wydając postanowienie o zabezpieczeniu, a także organ egzekucyjny decyduje o tym w zakresie wykonania zabezpieczenia (lecz przy wpisie zabezpieczenia do księgi wieczystej tytuł wykonawczy stosownie do art. 27 pr. o ks. wiecz. musi — moim zdaniem — wymieniać także zapisaną w księdze wieczystej osobę dotkniętą wpisem). Obalenie przepisanego danemu podmiotowi charakteru osoby bliskiej może nastąpić w drodze powództwa wytoczonego przez ten podmiot o zwolnienie od egzekucji jego mienia, o czym niżej. Pojęcie osoby bliskiej obejmuje tu szerszy krąg osób niż wymienione w art. 91 § 2 k.k. (por. Hochberg: *op. cit.* i B. Błachowska: *Powództwa z art. 6 ustawy styczniowej*, Nowe Prawo nr 10, 1961, s. 1255) oraz w art. 49 i 275 k. p. c. (por. S. Glaser: glosa ogł. w „Polskim Procesie Cywilnym", r. 1934, s. 505).

Nie zgadzam się z twierdzeniem Brzezińskiego: *op. cit.*, że rodzeni bracia i małżonkowie nie są sobie bliscy w rozumieniu ustawy styczniowej, jeżeli z całokształtu okoliczności wynika, że oskarżony lub podejrzany nie mógł ukryć u brata lub małżonka ani mienia uzyskanego z przestępstwa ani własnego mienia, gdyż od dłuższego czasu pozostaje z bratem czy małżonkiem swym w nieprzyjaznych stosunkach i nie kontaktował się z nim.

Moim zdaniem bliski węzeł pokrewieństwa lub małżeństwa obiektywnie uzasadnia stosunek bliskości bez względu na subiektywne nastawienie wzajemne braci czy małżonków. Brat i małżonek są więc osobą „bliską" i obarcza ich ciężar obalenia domniemania z art. 6 i 13 ustawy. Odmienna wykładnia mogłaby

W kwestii, do kogo należy ocena, kogo w danej sytuacji można czy należy uznać za osobę będącą w bliskim stosunku z podejrzanym lub oskarżonym, zaznacza się różnica poglądów.

E. Brzeziński[9] twierdzi, że ocena ta należy do organu wykonującego zabezpieczenie i że temu organowi należy przyznać swobodę w wypełnianiu treścią ogólnikowych postanowień o zabezpieczeniu. Brzeziński pozostawia „otwartą" kwestię, czy dla wpisu kaucyjnej hipoteki sądowej lub zakazu rozporządzania bądź obciążania nieruchomości zapisanej w księdze wieczystej na własność innej osoby niż podejrzany lub oskarżony, „...wystarczy oświadczenie organu egzekucyjnego, iż korzystając z domniemań z art. 6 § 1, istniejących przy egzekucji zasądzonych roszczeń i orzeczonych kar, organ ten we własnym zakresie działania ustalił, że konkretna nieruchomość, choćby w księdze wieczystej była ujawniona jako własność innej osoby, stanowi własność oskarżonego."

Moim zdaniem takie oświadczenie organu egzekucyjnego nie wystarcza, gdyż ustawa nie upoważnia organu wykonującego zabezpieczenie do „...ustalania we własnym zakresie, że nieruchomość ujawniona w księdze wieczystej jako własność innej osoby stanowi własność oskarżonego." Ustalenie takie w razie sporu należy do sądu w myśl art. 2 k. p. c. Ustawa zaś styczniowa nie żąda takiego ustalenia i w domniemaniach z art. 6 nie przesądza kwestii własności. Ustalenie tedy, kto jest właścicielem nieruchomości, w postępowaniu zabezpieczającym, o którym tu mowa, nie musi być dokonane i nie należy do „wykonania zabezpieczenia." Przeto wspomniane „oświadczenie" organu egzekucyjnego wykracza poza uprawnienia egzekucyjne tego organu. Nie może też ono zastąpić tytułu wykonawczego, który musi opiewać przeciwko zapisanemu właścicielowi nieruchomości. Do wystawienia zaś lub uzupełnienia tytułu wykonawczego organ egzekucyjny nie jest uprawniony. Samo oznaczenie nieruchomości należącej do „osoby bliskiej" w postanowieniu o zabezpieczeniu nie zastępuje imiennego tytułu wykonawczego, skierowanego przeciwko tej osobie jako „zapisanemu właścicielowi" nieruchomości.

Z tych przyczyn przy zabezpieczeniu przez wpis hipoteki kaucyjnej i przez wpis zakazu rozporządzania bądź obciążania nieruchomości nie organ egzekucyjny, lecz sąd lub prokurator decydują o zaliczeniu osoby, ujawnionej jako właściciel nieruchomości w księdze wieczystej, do grona „osób bliskich" objętych domniemaniem z art. 6 § 1 ustawy.

---

prowadzić do „montowania sztucznej obcości" między braćmi lub małżonkami w celu obalania wspomnianych domniemań, co byłoby niezgodne z założeniami ustawy styczniowej.

[9] Brzeziński: *op. cit.*

Jeśli więc organ egzekucyjny dowie się o okolicznościach, uzasadniających domniemanie, że nieruchomość zapisana na własność „osoby bliskiej" została nabyta z zasobów pochodzących z przestępstwa, powinien zawiadomić o tym sąd lub prokuratora, w zależności od tego, czy sąd, czy prokurator nakazał zabezpieczenie: tylko sąd lub prokurator może uzupełnić postanowienie o zabezpieczeniu przez określenie sposobu zabezpieczenia w postaci wpisu hipoteki przymusowej lub wpisu zakazu zbywania bądź obciążania nieruchomości, ujawnionej jako własność innej osoby niż oskarżony czy podejrzany. Osoba ta musi być wymieniona w postanowieniu o zabezpieczeniu, które — zaopatrzone wzmianką o wykonalności (art. 3 § 3 ustawy) — stanowi przeciw niej tytuł wykonawczy. W razie dokonania na podstawie tego tytułu w księdze wieczystej wpisu hipoteki przymusowej lub zakazu obciążania czy rozporządzania nieruchomości jej właściciel może stosownie do art. 834 k. p. c. żądać wykreślenia tego wpisu. Żądanie to może zgłosić w drodze powództwa przewidzianego w art. 6 i 13 ustawy. Przepis art. 13 przewiduje „rozstrzygnięcie przez sąd" o istnieniu lub nieistnieniu „między osobą trzecią a oskarżonym" bliskiego stosunku i nakazuje stosować odpowiednio dyspozycje art. 6 §§ 3, 5 i 6 ustawy. Odesłanie do ostatnio wymienionego paragrafu powoduje — w razie powołania się powoda na nabycie odpłatne — konieczność udowodnienia źródła nabycia i pochodzenia potrzebnych dla nabycia środków. Wprawdzie art. 6 § 4 mówi o „wskazaniu źródła nabycia", ale w myśl ogólnych zasad dowodowych powód musi je udowodnić, gdyż ustawa nie zadowala się uprawdopodobnieniem tego źródła (art. 252 k, p. c.

Właściciel nieruchomości, żądający w drodze powództwa wykreślenia hipoteki przymusowej lub zakazu rozporządzania bądź obciążania nieruchomości, w omawianych tu okolicznościach musi udowodnić, że nie łączy go bliski stosunek z oskarżonym lub podejrzanym i że wpis hipoteki lub cyt. zakazu narusza jego prawa materialne (art. 574 § 1 k. p. c.). Samo domniemanie własności nieruchomości poparte rękojmią wiary publicznej ksiąg wieczystych (art. 18 § 1 i 20 prawa rzeczowego) nie wystarcza dla ustalenia, że prawo materialne powoda zostało naruszone. Domniemanie z art. 6 ustawy styczniowej jako specjalne jest bowiem silniejsze i z mocy tegoż przepisu, oraz art. 13 ustawy wymaga obalenia w drodze powództwa, o którym tu mowa. Nie wystarczy tu więc udowodnienie samego braku stosunku „bliskości" — jak mniema Brzeziński [10] i Kufel.[11]

Zabezpieczenie orzeczone na podstawie omawianej ustawy upada, jeżeli nie będzie prawomocnie orzeczony przepadek majątku skazanego

---

[10] *Ibid.*, s. 15.

[11] Kufel: *op. cit.*, s. 955.

lub kara grzywny, albo jeżeli powództwo o naprawie szkody wyrządzonej w mieniu społecznym nie będzie wytoczone przed upływem trzech miesięcy od daty uprawomocnienia się wyroku skazującego (art. 5).[12] Przytoczony przepis ustawy moim zdaniem ma tę słabą stronę, że nie utrzymuje w mocy zabezpieczenia w razie wydania wyroku uniewinniającego; należałoby wprowadzić przepis utrzymujący w takim wypadku zabezpieczenie w mocy pod warunkiem wytoczenia powództwa odszkodowawczego przed upływem tygodnia od daty uprawomocnienia się wyroku uniewinniającego.

Wyrok taki często wynika z zastosowania zasady *in dubio pro reo*, nieprzydatnej dla zabezpieczenia roszczeń odszkodowawczych przeciwko osobie uniewinnionej. Mimo uniewinnienia materiał zebrany w sprawie karnej może co do zasady usprawiedliwiać odpowiedzialność cywilną odszkodowawczą osoby zwolnionej od odpowiedzialności karnej: wówczas utrzymanie w mocy zabezpieczenia jest potrzebne. Jest też ono oczywiście wskazane w razie pozostawienia powództwa cywilnego (adhezyjnego) w sprawie karnej bez rozpoznania i w razie umorzenia postępowania karnego na podstawie amnestii. W takich wypadkach osoba poszkodowana powinna korzystać z zabezpieczenia dokonanego w poprzednim postępowaniu karnym przez odpowiedni okres czasu, np. tydzień, potrzebny do wytoczenia nowego powództwa odszkodowawczego bez konieczności starania się o ponowne zabezpieczenie, a sądowi cywilnemu należałoby pozostawić decyzję co do dalszych losów dotychczasowego zabezpieczenia.[13]

---

[12] Słusznie Wengerek: *op. cit.*, s. 43 stwierdza, że oddalenie tego powództwa pociąga za sobą upadek zabezpieczenia, ale oddalenie powództwa cywilnego wytoczonego przez prokuratora nie rodzi tego skutku, gdy pokrzywdzony nie wstąpił do sprawy w charakterze powoda (art. 96 i 368 k. p. c.).

[13] Niektóre kodeksy państw socjalistycznych przewidują możność wydania przez sąd karny orzeczenia, stwierdzającego obowiązek wynagrodzenia szkody wyrządzonej w mieniu społecznym z odesłaniem na drogę procesu cywilnego co do wysokości odszkodowania (por. art. 328 k. p. k. RSFRR z r. 1923, § 270 k. p. k NRD z r. 1952. Nadto § 272 k. p. k. NRD z 1952 r. przewiduje przekazanie przez sąd karny sądowi cywilnemu II instancji rozpoznanie skargi pokrzywdzonego co do wysokości przysądzonego odszkodowania, jeżeli w sprawie karnej nie został złożony ani protest, ani apelacja. Prawo szwedzkie upoważnia sąd karny rozpatrujący powództwo cywilne do przekazania rozpatrzenia sprawy w tym zakresie w postępowaniu cywilnym; także sąd cywilny może zarządzić, aby powództwo o odszkodowanie było rozpoznane łącznie ze sprawą karną, jeżeli uzna to za konieczne dla zapobieżenia rozbieżności orzeczeń w postępowaniu karnym i cywilnym (§§ 3 i 5 rozdz. 22 szwedzkiej u. p. c. i k. z r. 1942). Prawo szwedzkie wyłącza kolizję między takimi zarządzeniami sądu karnego i cywilnego. W. Daszkiewicz: *Proces adhezyjny*, PWN Warszawa 1961, s. 169 słusznie postuluje usprawnienie przepisów naszego k. p. k. w zakresie zabezpieczenia powództwa.

Ad 2. Jeżeli osoba będąca z podejrzanym lub oskarżonym w bliskim stosunku [14] uzyskała mienie znacznej wartości, którego nie miała przed popełnieniem przestępstwa, zachodzi uzasadnione podejrzenie, iż mienie to bezpośrednio lub pośrednio pochodzi z przestępstwa. Podejrzenie to jest usprawiedliwione nie tylko wtedy, gdy sprawca dokonał przestępstwa z chęci zysku i za to został skazany, ale i wtedy, gdy w postępowaniu karnym nie zdołano sprawcy udowodnić działania umyślnego z chęci zysku. Dopóki podstawy usprawiedliwiające to podejrzenie nie zostaną obalone, sam fakt władania mieniem nie wystarcza do uznania, że osoba władająca tym mieniem uzyskała je przy pomocy czynności zgodnej z prawem. W opisanych okolicznościach ustawodawca nie widzi podstaw do uznania władania za doznające ochrony prawnej posiadanie lub dzierżenie i odmawia władaniu tych cech w zakresie unormowanym omawianą ustawą. Wprowadziła ona dla ochrony mienia społecznego domniemanie przeciwne. Mianowicie, nakazuje w art. 6 § 1 „przy wykonywaniu postanowień o zabezpieczeniu" i przy egzekucji zasądzonych roszczeń odszkodowawczych oraz orzeczonych kar majątkowych domniemywać, że rzeczy i prawa majątkowe, które znajdują się we władaniu osoby będącej w bliskim stosunku z podejrzanym lub oskarżonym, należą do niego. Nie widzę podstaw do twierdzenia, że domniemanie to nie rozciąga się na zabezpieczenie lub egzekucję roszczeń odszkodowawczych i kar wynikających z przestępstw nieumyślnych, lub popełnionych bez chęci zysku.[15] Wymieniony przepis takiego ograniczenia nie zawiera. Zmierza on do wzmożenia ochrony mienia społecznego, co wynika już z nazwy ustawy, wzmożenie zaś musi być dokonane czyimś kosztem, tj. wymaga ograniczenia tej ochrony w stosunku do innych osób, w danym wypadku w stosunku do osób bliskich sprawcy przestępstwa. Z przyczyn, które starałem się wyżej wyjaśnić, nie ma podstaw życiowych do uznania, że osoby te wykonują władanie mieniem, podlegającym zabezpieczeniu lub egzekucji w rozważanym zakresie, na podstawie tytułu prawnego. Jeśli zaś wykażą się takim tytułem, domniemanie to przestanie im szkodzić. Ustawa nie obciążyła nadmiernie tych osób, gdyż wyłączyła z zasięgu wymienionego wyżej domniemania rzeczy i prawa majątkowe, które znajdowały się co najmniej od roku przed popełnieniem przestępstwa we władaniu osoby będącej w bliskim stosunku z podejrzanym lub oskarżonym (art. 7 § 1). Nadto z mocy art. 7 § 2 ustawy osoba taka „może w każdym wypadku wyłączyć" z zakresu tego domniemania przedmioty majątkowe, których łączna wartość — wg oszacowania organu wykonywającego zabezpieczenie lub prowadzącego egzeku-

[14] Pojęcie to omówiłem wyżej w notce 8.

[15] Odmiennie Goławska: *op. cit.*, s. 290.

cję — nie przekracza sześciomiesięcznego dochodu tej osoby. Ustawa stanowi, że osoba bliska sama może dokonać tego wyłączenia („może wyłączyć"), ale dokonanie szacunku na „wniosek" — w istocie na żądanie tej osoby — pozostawia wspomnianemu organowi. Czynności tego organu w zakresie omawianego tu wyłączenia mają więc charakter obligatoryjny. Wyłączenie następuje w wyniku uwzględnienia wniosku o wyłączenie. Ogranicza ono jedynie zakres domniemania, o którym mowa, nie powoduje natomiast wyłączenia wspomnianych przedmiotów od egzekucji dotyczącej zabezpieczenia lub realizacji roszczenia odszkodowawczego oraz kar majątkowych. Ustawa nie wprowadza bowiem takiego automatycznego wyłączenia określonych wyżej przedmiotów majątkowych od tej egzekucji.[16] Przeto osoba bliska w rozumieniu cyt. przepisów w razie stwierdzenia, iż wartość poprzednio zajętych u niej przedmiotów nie przekracza jej przeciętnego sześciomiesięcznego dochodu, może żądać zwolnienia tych przedmiotów od egzekucji (zabezpieczenia) na tej podstawie, że przedmioty te nie należą do egzekwowanego dłużnika. Żądanie to będzie uzasadnione tylko wtedy, gdy osoba bliska wykaże, że egzekucja z tych przedmiotów narusza jej prawa (art. 574 § 1 k. p. c. w związku z art. 18 § 1 cyt. ustawy). Dla przeprowadzenia tego dowodu nie musi ona wskazać źródła odpłatnego nabycia tych przedmiotów ani udowodnić pochodzenie potrzebnych do nabycia środków, gdyż ciężar dowodu tych okoliczności istnieje jedynie w zasięgu domniemania ustanowionego w art. 6 § 1 i 2 ustawy w postępowaniu zmierzającym do obalenia tego domniemania (art. 6 § 4 ustawy), nie istnieje natomiast w stosunku do przedmiotów nie objętych tym domniemaniem z mocy art. 7 i 8 ustawy. Ostatnio przytoczony przepis stanowi, że domniemania nie stosuje się po upływie 5 lat od odbycia przez skazanego kary lub jej darowania i nie stosuje się w każdym razie po upływie 10 lat od daty popełnienia przestępstwa. Ustawa dba o to, by prawa osób „bliskich" nie doznały nieusprawiedliwionego uszczerbku, a dane statystyczne wykazują, że ustawa nie przyniosła dla tych osób zbyt uciążliwych skutków.[17] Ale gdyby nawet sankcje zabezpieczające i egzekucyjne wprowadzone przez ustawę były dla tych osób dotkliwe, nie uzasadniałoby to odrzucenia tezy, że prokurator lub sąd może wydać postanowienie o zabezpieczeniu roszczenia odszkodowawczego także wtedy,

---

[16] Penner i Niementowski, *op. cit.*, s. 31 słusznie stwierdzają, że art. 7 § 2 ustawy nie wprowadza ograniczenia egzekucji w rozumieniu art. 576—585 k. p. c. i art. 47—57 cyt. wyżej dekretu o egzekucji administracyjnej.

[17] W drugim kwartale r. 1961 prokuratorzy wydali 4 526 postanowień o zabezpieczeniu na sumę około 55 milionów zł. W r. 1960 i w pierwszym półroczu r. 1961 było tylko 108 procesów o wyłączenie od zabezpieczenia (egzekucji). Łączna

gdy szkoda została wyrządzona w mieniu społecznym czynem bądź zaniechaniem przestępnym bez chęci zysku, a nawet z winy nieumyślnej. Trzeba pamiętać, że większość mank wynika właśnie z takich przestępstw (art. 286 § 1 i 3 k. k.) i że w postępowaniu karnym zasada *in dubio pro reo* często nie pozwala przypisać osobie, ponoszącej odpowiedzialność odszkodowawczą za manko, umyślnego spowodowania manka z chęci zysku. Niemniej sprawca manka zobowiązany jest do wynagrodzenia szkody wynikłej z jego postępowania stanowiącego przestępstwo i konieczne jest wzmożenie ochrony mienia społecznego i w tym zakresie. W postępowaniu zaś cywilnym zabezpieczającym i egzekucyjnym (służącym temu celowi) stosowanie zasady *in dubio pro reo* jest nieprzydatne, gdyż wspomniana zasada dotyczy wyłącznie odpowiedzialności karnej, natomiast stopień winy (umyślna czy nieumyślna) i motyw działania przestępnego (z chęci zysku czy bez tej chęci) nie ma znaczenia dla zasadności odpowiedzialności cywilnej odszkodowawczej.

Domniemanie z art. 6 § 1 ustawy obowiązuje „...przy wykonywaniu postanowień o zabezpieczeniu..., jak również przy egzekucji zasądzonych roszczeń i orzeczonych kar...[18]", nie istnieje natomiast przed wszczęciem postępowania zabezpieczającego lub egzekucyjnego. Nie można więc przed wszczęciem tego postępowania domniemania obalać, gdyż jeszcze ono nie działa. Z tej przyczyny niedopuszczalne jest powództwo o usta-

---

wartość przedmiotu sporu w tych procesach wyniosła 4 715 000 zł. W dniu 1 lipca 1961 r. 45 z tych procesów o łącznej wartości przedmiotu sporu sięgającej 2 806 100 zł było już prawomocnie zakończonych przez uwzględnienie powództw na sumę 558 100 zł i oddalenie pozostałych powództw. W sprawach tu omawianych zapadło 86 wyroków karnych skazujących, w tym w 28 sprawach orzeczono przepadek mienia. W sprawach zakończonych skazaniem orzeczono grzywny na sumę 3 285 000 zł. Sprawy nie zakończone o wyłączenie od zabezpieczenia lub egzekucji w liczbie 63 obejmowały łącznie wartość przedmiotu sporu 1 908 100 zł. Z tej sumy 396 000 zł przypada na procesy, w których uwzględniono powództwo, lecz w dniu 1 lipca 1961 r. wyroki jeszcze nie były prawomocne. W 15 sprawach prokurator uznał powództwo na podstawie zaofiarowanych, ale jeszcze nie sprawdzonych przez sąd dowodów. W opisanych wyżej 108 procesach w 104 wypadkach dokonano zabezpieczenia na ruchomościach i w 12 wypadkach na nieruchomościach. Zabezpieczenia dokonano w 86 wypadkach w trybie egzekucji administracyjnej, a w 22 wypadkach zabezpieczenia dokonał komornik w trybie egzekucji sądowej.

[18] G o ł a w s k a: *op. cit.*, s. 291 niesłusznie moim zdaniem uważa, iż sformułowanie art. 6 § 1 o obowiązywaniu domniemania „...przy wykonywaniu postanowień o zabezpieczeniu..." jest „...z pewnością niedopatrzeniem redakcyjnym." Sformułowanie to może budzić zastrzeżenia o tyle, że domniemanie obowiązuje i przy wydaniu postanowienia i w postępowaniu zmierzającym do obalenia domniemania. Jednakże sformułowanie powyższe pozwala wyłączyć możliwość zwalczania domniemania w okresie wcześniejszym w trybie powództwa o ustalenie.

lenie, że mienie osoby bliskiej jeszcze nie zajęte stanowi jej własność.[19] Przed dokonaniem zajęcia (zabezpieczenia) mienie to wskutek nieobowiązywania cyt. domniemania nie jest jeszcze zagrożone w rozumieniu prawa, nie ma więc interesu prawnego w żądaniu usunięcia tego prawnie nieistniejącego zagrożenia (art. 3 k. p. c.).

Z przyczyn wyżej wskazanych domniemanie „może być obalone drogą powództwa przeciwko Skarbowi Państwa albo przeciwko państwowej lub społecznej osobie prawnej, na rzecz której prowadzona jest egzekucja" (art. 6 § 3). Obalanie domniemania staje się aktualne dopiero po wszczęciu postępowania zabezpieczającego lub egzekucyjnego i może odbywać się w drodze powództwa o zwolnienie od egzekucji. W razie zabezpieczenia przez dokonanie wpisu hipoteki przymusowej lub zakazu zbywania czy obciążania nieruchomości przedmiotem powództwa jest żądanie wykreślenia wpisu z księgi wieczystej w trybie przewidzianym w art. 834 i 835 k. p. c. Jeżeli przedmiot objęty zabezpieczeniem lub egzekucją przeszedł we władanie wierzyciela egzekwującego, z żądaniem zwolnienia tego przedmiotu od egzekucji, można połączyć żądanie wydania przedmiotu. Zawsze chodzi tu o powództwa o zwolnienie od egzekucji, wobec czego stosuje się przy ich rozpoznaniu przepisy art. 574 i 575 k. p. c.[20] dotyczące tzw. powództwa interwencyjnego (zwanego także ekscydyjnym czy ekscydencyjnym), chyba że przepis szczególny stanowi inaczej. Takim przepisem jest cyt. art. 6 § 3 ustawy, wskazujący przeciwko komu powództwo może być wytoczone. Wśród wskazanych osób nie ma dłużnika, przeto przepis art. 574 § 3 k. p. c. o zapozwaniu dłużnika nie ma tu zastosowania. Zgodnie zaś z tym przepisem „zapozwać należy wierzyciela" w osobie określonej w art. 6 § 3 ustawy, tzn. Skarb Państwa, gdy zabezpieczenie lub egzekucja dotyczą jego roszczeń z tytułu przepadku majątku (przy czym jako *statio fisci* wskazać należy wydział finansowy prezydium właściwej rady narodowej zgodnie z przepisami cyt. dekretu o przepadku majątku) lub grzywn (przy czym jako *statio fisci* wymienić należy prokuratora[21] — art. VII przep. wprow. sąd.

[19] Odmiennie B. Błachowska: *Powództwa z art. 6 ustawy styczniowej*, „Nowe Prawo", nr 10, 1961, s. 1253.

[20] Przepisy te stosuje się bezpośrednio, że się tak wyrażę, gdyż normują one właśnie tego rodzaju powództwa. Nie widzę więc potrzeby powoływania się dla uzasadnienia stosowania tych przepisów na „...bardzo daleko posuniętą analogię..." i na „...przeważające podobieństwa...", jak czyni to W. Kufel: *Procesy cywilne na tle ustawy o wzmożeniu ochrony mienia społecznego przed szkodami wynikającymi z przestępstwa*, „Państwo i Prawo", z. 6, 1961, s. 956. Nie jest trafny też pogląd Błachowskiej: *op. cit.*, s. 1256 o „odpowiednim zastosowaniu" art. 574, § 1 k. p. c.

[21] Nie zgadzam się z poglądem Błachowskiej: *l. c.*, że odpis pozwu należy doręczyć prokuratorowi wojewódzkiemu niezależnie od tego, kogo strona

post. egz. i art. VIII przep. wprow. k. p. c.). Natomiast w razie zabezpieczenia lub egzekucji roszczeń odszkodowawczych powództwo wytoczyć należy przeciwko podmiotowi, na rzecz którego prowadzone jest postępowanie zabezpieczające lub egzekucyjne: tym podmiotem jest Skarb Państwa, gdy poszkodowana jest państwowa jednostka organizacyjna nie wyposażona w osobowość prawną. Jeżeli natomiast dokonano zabezpieczenia lub prowadzona jest egzekucja na rzecz państwowej lub społecznej osoby prawnej, ta osoba jest biernie legitymowana.[22] Biernie legitymowaną może być również nie posiadająca osobowo-

---

powodowa wskaże jako osobę pozwaną. Istnienie przy prokuratrze wojewódzkiej komórki cywilistycznej nie uzasadnia przerzucania na nią ciężaru spraw, w których nie jest ona w świetle przytoczeń pozwu *statio fisci*.

[22] Tak Goławska: *op. cit.*, s. 294 oraz w pracy: *Zabezpieczenie i egzekucja kar grzywny i przepadku majątku oraz roszczeń odszkodowawczych w świetle ustawy o wzmożeniu ochrony mienia społecznego przed szkodami wynikającymi z przestępstwa*, Biuletyn Ministerstwa Sprawiedliwości, nr 5, 1958. Tak też Błachowska: *l. c.*, której pogląd wymaga jednak korektury w kwestii przedstawionej wyżej. Inaczej natomiast Kufel: *op. cit.*, s. 958 — twierdzi, że art. 6 § 3 ustawy „... ma [...] wyłącznie na oku odszkodowanie należne poszkodowanej jednostce gospodarki uspołecznionej (a nie grzywnę lub karę przepadku majątku) i pozostawia wybór pozwanego wyłącznie woli powoda [...] W wypadku zatem, gdy zajęcie nastąpiło na zabezpieczenie zarówno odszkodowania, jak i kar na majątku, biernie legitymowany będzie tylko Skarb Państwa, obok którego powód może (lecz nie musi) pozwać jednostkę gospodarki uspołecznionej, na rzecz której odszkodowanie zostało zabezpieczone zajęciem." Pogląd Kufla nie może się utrzymać, gdyż treść cyt. przepisu nie zawiera takiego ograniczenia co do zasięgu roszczeń odszkodowawczych, a o legitymacji biernej decyduje podstawa faktyczna i prawna żądania zawartego w pozwie, a nie oderwany od tej podstawy „wybór" powoda. Nadto Kufel głosząc rzekomo wyłączną legitymację bierną Skarbu Państwa („tylko") nie jest konsekwentny, gdyż dopuszcza faktultatywne pozwanie „jednostki gospodarki uspołecznionej" obok Skarbu Państwa. W zakresie biernej legitymacji procesowej dane omówione w odsyłaczu 17 wykazały, że przeważająca ilość powództw była skierowana przeciwko jednostce poszkodowanej, której roszczenie odszkodowawcze zabezpieczono. Powództwa zaś o wyłączenie od zabezpieczenia przepadku majątku z reguły były skierowane przeciwko wydziałowi finansowemu prezydium rady narodowej, tj. przeciwko organowi wykonującemu to zabezpieczenie i w tych procesach prokuratorzy występowali w ramach swych uprawnień z art. 90 k. p. c. W sprawach zaś dotyczących zabezpieczenia grożących grzywn wymieniano prokuraturę jako stronę pozwaną. Tylko w województwie koszalińskim w tych procesach figurował prezes sądu wojewódzkiego jako organ strony pozwanej ze względu chyba na to, że orzeczone grzywny idą na rachunek budżetu Ministerstwa Sprawiedliwości. Ogółem na 108 spraw w 72 po stronie pozwanej wystąpił prokurator, który w 15 wypadkach uznał żądanie pozwu na podstawie dowodów zaofiarowanych przez powoda, ale nie sprawdzonych jeszcze w postępowaniu sądowym: uznaniu towarzyszyło żądanie prokuratora przyznania mu zwrotu kosztów procesu. Żądanie to uważam za słuszne z przyczyn, które przytaczam w dalszych wywodach niniejszej pracy.

ści prawnej organizacja społeczna, rozwijająca działalność gospodarczą, gdy doznała ona szkody (np. partia polityczna itp.[23]) i zabezpieczenie lub egzekucja jest prowadzona na rzecz takiej organizacji.

Powództwo zmierzające do obalenia domniemania, o którym wyżej mowa, należy wytoczyć przed sąd rzeczowo właściwy, w którego okręgu prowadzi się egzekucję (art. 574 § 2 k. p. c.). W pozwie powód powinien przytoczyć wszystkie zarzuty, które w chwili wniesienia pozwu mógł zgłosić; w dalszym postępowaniu powód traci prawo korzystania z tych zarzutów, jeżeli nie zgłosił ich w pozwie (art. 575 § 2 k. p. c.).

Jeżeli w celu obalenia domniemania powód powołuje się na nabycie odpłatne, powinien wskazać źródło nabycia i udowodnić pochodzenie potrzebnych do nabycia środków (art. 6 § 4 ustawy). Ustawa wymaga tu pełnego dowodu, nie wystarczy więc uprawdopodobnienie zamiast dowodu (art. 235 i 254 k. p. c.) dla obalenia domniemania. Obowiązuje ono z mocy samego prawa bez względu na to, czy wierzyciel na nie powołuje się. Błędny jest przeto pogląd, iż „...uprawniony powinien na to domniemanie powoływać się w zasadzie tylko wtedy, gdy jest w posiadaniu sprawdzonych informacji, wskazujących na to, że mienie znajdujące się we władaniu osób bliskich podejrzanemu jest w rzeczywistości mieniem

---

Już po napisaniu niniejszego artykułu Sąd Najwyższy w składzie 7 sędziów w uchwale z dnia 10 IX 1962 r. 1 CO 9/62 wyjaśnił, że w sprawach przeciwko Skarbowi Państwa o zwolnienie od egzekucji prowadzonej w trybie przepisów ustawy z dnia 21 I 1958 r. Skarb Państwa reprezentuje: co do zabezpieczenia lub wykonania kary grzywny — prokurator, co do zabezpieczenia lub wykonania przepadku majątku — organ finansowy, a co do odszkodowania — państwowa jednostka organizacyjna, jeżeli w zakresie jej działalności szkoda została wyrządzona. Sąd Najwyższy aprobował więc tezy uzasadnione w niniejszym artykule. W tejże uchwale Sąd Najwyższy wyjaśnił, co następuje:

1. Samochód wygrany na książeczkę premiową PKO przez jednego z małżonków w czasie trwania małżeństwa wchodzi w skład majątku wspólnego także wówczas, gdy kwota umieszczona na książeczce PKO została wygrywającemu darowana.

2. Małżonek osoby podejrzanej, w stosunku do której prokurator zarządził zabezpieczenie przewidziane w art. 3 cyt. ustawy, nie może żądać zwolnienia od zajęcia przedmiotu objętego wspólnością ustawową, gdyż wierzytelność powstała w następstwie wyrządzenia szkody w majątku społecznym czynem przestępnym jednego z małżonków podlega zaspokojeniu także z majątku objętego wspólnością ustawową.

[23] Por. S. Breyer i in.: *Prawo cywilne*, t. I, Warszawa 1958, s. 92 i orzecznictwo Sądu Najwyższego do art. 26 k. p. c. oraz M. Sawczuk: *Zdolność procesowa organizacji nie posiadających osobowości prawnej*, Ann. Univ., Mariae Curie-Skłodowska, sectio G, vol. VII (1960), 4, oraz: *Zdolność procesowa w projekcie k. p. c.*, „Nowe Prawo”, nr 2, 1962, s. 229 i nast.

podejrzanego lub też pewne przedmioty majątkowe posiadał skazany przed uprawomocnieniem się wyroku skazującego."[24]

Ustawa normując obalenie domniemania w drodze powództwa nie wprowadza w art. 6 ograniczeń co do podstaw tego powództwa, przewidzianych w art. 574 § 1 k. p. c. Nie widzę więc racji, która by usprawiedliwiała pogląd, iż dla obalenia domniemania powód musi udowodnić, że jest właścicielem zajętego przedmiotu.[25]

Pozew zmierzający do obalenia domniemania jest tymczasowo wolny od opłat sądowych; w razie oddalenia powództwa powód jest obowiązany do uiszczenia opłat na zasadach ogólnych, przeto sąd w wyroku oddalającym powinien zarządzić ściągnięcie tych opłat od powoda (art. 6 § 5 ustawy w związku z art. 100 i 109 § 1 k. p. c.).

Na skutek wniesienia powództwa sprzedaż ruchomości lub nieruchomości wstrzymuje się z urzędu do czasu prawomocnego rozstrzygnięcia sprawy (art. 6 § 6 ustawy), o czym sąd powinien deklaratoryjnie zawiadomić organ prowadzący egzekucję.

Z mocy art. 102 k. p. c. stronie pozwanej należy się od powoda zwrot kosztów procesu o zwolnienie od egzekucji przedmiotu objętego domniemaniem z art. 6 § 1 i 2 ustawy, gdy strona pozwana nie dała „powodu" do wytoczenia sprawy i uznała przy pierwszej czynności procesowej żądanie pozwu. W myśl orzeczenia Sądu Najwyższego z dnia 3.IV. 1959 r. 2 CZ 40/59[26] sąd przyznaje pozwanemu zwrot kosztów procesu, jeżeli pozwany wprawdzie odmawiał uznania roszczenia dochodzonego pozwem, lecz uznał je w czasie, gdy stało się ono uzasadnione, tj. uznał je „przy pierwszej czynności procesowej" — jak głosi cyt. art. 102 k. p. c. — po momencie, w którym w toku procesu roszczenie powoda stało się uzasadnione. Zastosowanie tej korektury cyt. przepisu prowadzi do wniosku, że z chwilą udowodnienia faktów substancjonujących żądanie powoda, tj. obalających domniemanie z art. 6 § 1 lub 2 ustawy i wykazujących, że postępowanie zabezpieczające lub egzekucyjne narusza prawa powoda, strona pozwana może, uznając żądanie pozwu, domagać się przyznania jej zwrotu kosztów procesu od „wygrywającego" powoda. Samo bowiem wszczęcie postępowania zabezpieczającego lub egzekucyjnego w ramach ustawowego domniemania z art. 6 § 1 lub 2 ustawy nie może być uważane za „danie powodu do wytoczenia sprawy"[27] o obalenie tego domniemania. Strona pozwana daje powód do wytoczenia pro-

---

[24] Zob. Kufel: *op. cit.*, s. 959.

[25] Zob. *ibid.*, s. 958.

[26] „Nowe Prawo", nr 1, 1960, s. 136.

[27] Por. uchwałę całej Izby Cywilnej Sądu Najwyższego w sprawie C Prez. 407/36, cyt. przez J. J. Litauera i W. Święcickiego: *Kodeks Postępowania Cywilnego* [w:] *Zbiór aktualnych pytań prawnych rozstrzygniętych przez Komi-*

cesu o obalenie domniemania i zwolnienie od egzekucji dopiero wtedy, gdy jeszcze przed wytoczeniem procesu wiedziała o faktach przemawiających w sposób nie budzący wątpliwości przeciwko domniemaniu, a mimo to wszczęła postępowanie zabezpieczające lub egzekucyjne bądź nie postarała się o umorzenie tego postępowania.[28] Jeśli natomiast istniały wątpliwości co do okoliczności mających przemawiać za obaleniem domniemania z art. 6 § 1 lub 2 ustawy, nie można stronie, na rzecz której prowadzona jest egzekucja (lub postępowanie zabezpieczające), czynić zarzutu, iż nie wdała się w sprawdzanie i ocenę spornych i wątpliwych twierdzeń faktycznych. Strona nie dysponuje bowiem aparatem przystosowanym do ustalenia stanu faktycznego i oceny dowodów; funkcje te należą do sądu i ustawa przewiduje kontrolę sądu w tym zakresie, ustanawiając drogę sądową dla obalania domniemań, obowiązujących w rozważanym tu postępowaniu zabezpieczającym lub egzekucyjnym.

Omówione wyżej domniemania z art. 6 § 1 ustawy związane są z postanowieniami sądu i prokuratora, wydanymi w myśl art. 3 lub 4 ustawy oraz wydanymi na podstawie art. 331[1] k.p.k. (w brzmieniu ustawy z dnia 27.XI.1961 r. Dz. U. nr 53, poz. 296, o czym niżej). Domniemania te obowiązują także przy egzekucji wyroków sądów karnych zasądzających z urzędu odszkodowanie w myśl ostatnio przytoczonego przepisu oraz zasądzających powództwo adhezyjne. Domniemania z art. 6 § 1 ustawy obowiązują także przy egzekucji wyroku sądu cywilnego zasądzającego odszkodowanie, gdy było ono zabezpieczone stosownie do art. 3 lub 4 ustawy i w ciągu 3 miesięcy od uprawomocnienia się wyroku skazującego powództwo cywilne zostało wytoczone.[29]

Ad 3. Prócz domniemania, o którym była wyżej mowa, przy egzekucji orzeczonego przez sąd przepadku mienia istnieje nadto domniemanie, że rzeczy i prawa majątkowe, które należą do skazanego po odbyciu przezeń kary lub po jej darowaniu, należały do niego już w czasie popełnienia przestępstwa (art. 6 § 2 ustawy). Dzięki temu domniemaniu wspomniane rzeczy i prawa majątkowe mogą być objęte egzekucją orzeczonego przepadku. Z mocy bowiem art. 5 cyt. wyżej

---

tet Redakcyjny *„Polskiego Procesu Cywilnego"* 1949, s. 290 oraz W e n g e r e k: *op. cit.*, s. 176.

[28] Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 10 lipca 1961 r. 1 CZ 28/61 stwierdził, że prokurator dał powód do wytoczenia powództwa, gdy złożył wniosek o wpis hipoteki przymusowej na nieruchomości zapisanej na własność żony podejrzanego, mimo iż w chwili złożenia tego wniosku z akt księgi wieczystej wynikało, że nabyła ona własność nieruchomości w trybie spadkobrania po swych rodzicach na kilka lat przed popełnieniem przestępstwa.

[29] Por. E. B r z e z i ń s k i: *Problematyka cywilna związana z ustawą z dnia 21 I 1958 r. o wzmożeniu ochrony mienia społecznego*, Biuletyn Ministerstwa Sprawiedliwości, nr 2, 1962, s. 9 i 10.

dekretu o przepadku majątku przepadek obejmuje majątek skazanego w dacie wydania orzeczenia o przepadku, choćby nieprawomocnego, a przejście tego majątku na rzecz Skarbu Państwa następuje z chwilą uprawomocnienia się orzeczenia.

Dekret o przepadku majątku w art. 11 normuje powództwo osoby trzeciej przeciwko Skarbowi Państwa o zwolnienie od wykonania lub zabezpieczenia przepadku mienia należącego do osoby trzeciej. Natomiast przytoczony wyżej art. 6 § 2 ustawy obciąża ustanowionym w tym przepisie domniemaniem przede wszystkim skazanego i przewiduje obalenie tego domniemania drogą powództwa, omówionego wyżej pod 2. Powództwo to może wytoczyć skazany przeciwko Skarbowi Państwa, gdyż egzekucja przepadku prowadzona jest na rzecz Skarbu Państwa (art. 6 § 2—6 ustawy). Jako *statio fisci* w tym pozwie należy wymienić wydział finansowy prezydium właściwej wojewódzkiej rady narodowej. Do niego bowiem należy wykonanie w trybie administracyjnym orzeczeń o przepadku lub o zabezpieczeniu przepadku (art. 8 cyt. dekretu o przepadku Dz. U. nr 14, poz. 130 z 1950 r. nr 5, poz. 16 z 1958 r. tudzież Monitor Polski nr A—28 poz. 358 z 1951 r.).

Do powództwa zmierzającego do obalenia domniemania, iż rzeczy i prawa majątkowe, które należą do skazanego po odbyciu przezeń kary lub po jej darowaniu, należały do niego już w czasie popełnienia przestępstwa, podlegają więc przepadkowi — stosuje się wyjaśnienia podane wyżej pod 2, co do właściwości sądu, biernej legitymacji i ciężaru dowodu.

Ad 4. Jeżeli podejrzany lub oskarżony o popełnienie z chęci zysku przestępstwa, którym wyrządzona została szkoda w mieniu społecznym, dokonał czynności prawnej, wskutek której jego majątek nie wystarcza na zupełne zabezpieczenie lub pokrycie roszczeń odszkodowawczych i kar majątkowych, stosuje się przepisy art. 288—293 k. z. o zaskarżaniu czynności dłużnika zdziałanych ze szkodą wierzycieli. Ustawa ułatwia jednak to zaskarżanie (art. 9). Jeżeli bowiem wskutek takiej czynności prawnej, zdziałanej przez podejrzanego lub oskarżonego, osoba trzecia bezpłatnie uzyskała korzyść majątkową, Skarb Państwa albo poszkodowana osoba prawna może czynność zaskarżyć, chociażby osoba trzecia nie mogła wiedzieć, że podejrzany lub oskarżony miał świadomość, iż jego pozostały majątek nie wystarcza na zupełne zabezpieczenie lub pokrycie roszczeń i kar wyżej wymienionych (art. 10 ustawy).

Ustawa idzie jeszcze dalej w stosunku do czynności prawnych podejrzanego lub skazanego zdziałanych w czasie popełnienia przestępstwa lub później, gdy z takiej czynności uzyskała korzyść majątkową osoba będąca w bliskim stosunku z podejrzanym lub oskarżonym; taka czynność jest względem Skarbu Państwa albo poszkodowanej państwo-

wej lub społecznej osoby prawnej „z mocy prawa bezskuteczna" w takim zakresie, w jakim jest to potrzebne do zupełnego zabezpieczenia lub pokrycia roszczeń odszkodowawczych i kar grzywny (art. 11 ustawy).

Wysunięto wątpliwość co znaczy, że czynność taka jest „z mocy prawa bezskuteczna"? Czy to, że w takim wypadku nie potrzeba czynności zaskarżać dla wykazania bezskuteczności? Kto w takim razie ma stwierdzać bezskuteczność czynności? Postawiwszy te pytania, W. Kufel [30] dodał, że kodeks zobowiązań przewiduje na ten wypadek (art. 288 § 3) domniemanie, że osoba bliska dłużnikowi wiedziała o świadomym działaniu na szkodę wierzycieli. Osoba ta może obalać to domniemanie w procesie *(actio pauliana)* wytoczonym przez wierzyciela o uznanie czynności prawnej wobec niego za bezskuteczną. Kufel postawił dalsze pytanie, czyżby bezskuteczność „z mocy prawa" ustanowiona w cyt. art. 11 ustawy była też tylko takim domniemaniem i zaznaczył, że w takim razie konieczne byłoby zaskarżanie czynności prawnej dotkniętej tak pojmowaną bezskutecznością.

Wątpliwości ujęte w wyżej przytoczonych pytaniach moim zdaniem nie istnieją. Nie potrzeba takiej czynności zaskarżać akcją pauliańską, gdyż czynność jest bezskuteczna z mocy samego prawa, a akcja pauliańska służy do wywołania bezskuteczności mocą orzeczenia sądu. Cytowany przepis art. 11 ustawy stwierdza bezskuteczność z mocy samego prawa, a nie ustanawia domniemania bezskuteczności, nie dopuszcza więc żadnego przeciwdowodu, który by mógł reaktywować skuteczność czynności w zakresie objętym tym przepisem. Na pytanie, kto ma stwierdzać bezskuteczność czynności, należy odpowiedzieć, że uczynił to już ustawodawca w sposób wiążący wszystkich, którzy są adresatami omawianego przepisu. Jest to przecież przepis bezwzględnie obowiązujący. Bezskuteczność takiej czynności może więc, a nawet musi stwierdzić prokurator przy wydawaniu postanowienia o zabezpieczeniu (p. wyżej pod 1) i z tej przyczyny określając zakres i sposób zabezpieczenia może w tym postanowieniu wymienić rzeczy, które na skutek takiej bezskutecznej czynności zostały przez podejrzanego lub oskarżonego usunięte i przeszły we władanie osoby będącej z nim w bliskim stosunku. W świetle cyt. art. 11 ustawy władanie to pozbawione jest tytułu prawnego i rzeczy te w stosunku do Skarbu Państwa albo zainteresowanej poszkodowanej państwowej lub społecznej osoby prawnej z mocy prawa traktować należy jako rzeczy podejrzanego lub oskarżonego w takim zakresie, w jakim to jest potrzebne do zupełnego zabezpieczenia lub pokrycia roszczeń odszkodowawczych i grzywn.

---

[30] Zob. Kufel: *op. cit.*, s. 959.

Z tej przyczyny rzeczy te podlegają zabezpieczeniu i egzekucji w myśl art. 15 ustawy (p. niżej pod 5), wobec czego także organ prowadzący egzekucję bądź wykonujący zabezpieczenie w ramach swych kompetencji może czynić we własnym zakresie działania użytek z bezskuteczności czynności prawnych podejrzanego lub oskarżonego, ustanowionej z mocy samego prawa w art. 11 ustawy. Bezskuteczność tych czynności z mocy prawa uwzględnia także sąd w postępowaniu, toczącym się na skutek wniesienia powództwa o obalenie domniemań, omówionych wyżej pod 2 i 3 (art. 6 ustawy). Sąd musi z urzędu stosować prawo, a więc musi także stosować cyt. art. 11 ustawy nie czekając na powołanie się przez stronę pozwaną na bezskuteczność ustanowioną w tym przepisie. Przepisów art. 10 i 11 ustawy nie stosuje się do czynności zdziałanych w wykonaniu obowiązku ustawowego lub moralnego (art. 12).

Ad. 5. Rozważania te doprowadziły nas do tematyki unormowanej w art. 15 ustawy. Stanowi on, że zabezpieczenie roszczeń odszkodowawczych, przepadku majątku lub kary grzywny oraz ich egzekucja mogą być skierowane również do rzeczy [31] podejrzanego lub oskarżonego, chociażby znajdowały się we władaniu osób trzecich. Jeżeli osoba trzecia władająca rzeczami znajduje się w bliskim stosunku z podejrzanym lub oskarżonym, istnieje domniemanie z mocy art. 6 § 1 ustawy, że rzeczy te należą do podejrzanego lub oskarżonego, a więc — dopóki to domniemanie nie zostanie obalone drogą powództwa omówionego wyżej pod 2 i 3 — rzeczy te podlegają zabezpieczeniu lub egzekucji. Odmienny pogląd nie może być oparty na tym, że przytoczone unormowanie zagadnienia napotyka na „oczywiste opory" [32] osób bliskich podejrzanemu lub oskarżonemu. Także „...możliwa często nieświadomość osób trzecich co do charakteru łączącego podejrzanego lub oskarżonego z osobą, która (...) rzecz wręczyła lub użyczyła osobie trzeciej" ani obawa tej osoby przed utratą rzeczy lub przed narażaniem się na roszczenie o jej zwrot w wypadku wydania organom egzekucyjnym — nie uzasadniają odmiennego poglądu. Obawa narażenia się

---

[31] Mówiąc o „rzeczach" cyt. przepis obejmuje tym terminem zarówno ruchomości, jak i nieruchomości, nie dozwala natomiast na zajęcie praw majątkowych (por. Wengerek: *op. cit.*, s. 98) podejrzanego lub oskarżonego znajdujących się „we władaniu" osób trzecich — bez zgody tych osób. Przepis art. 15 ustawy stanowi odstępstwo od art. 587 § 2 k. p. c., w myśl którego zająć można ruchomości dłużnika będące bądź w jego władaniu, bądź we władaniu wierzyciela, który do nich skierował egzekucję; ruchomości zaś dłużnika będące we władaniu osoby trzeciej w myśl art. 587 § 2 k. p. c. można zająć tylko wówczas, gdy ona wyraźnie zgadza się na ich zajęcie.

[32] Por. S. Rybczyński: *Co nam przynosi ustawa styczniowa*, „Palestra", nr 5—6, 1958, s. 52 i nast.

na roszczenie o zwrot rzeczy jest bezpodstawna, gdyż zajęcie rzeczy i jej ewentualne przymusowe odebranie przez organ egzekucyjny nie jest przecież dobrowolnym wydaniem rzeczy. Samo niezwłoczne zawiadomienie o tych urzędowych czynnościach osoby, która mogłaby zgłosić roszczenie o wyłączenie tej rzeczy od egzekucji, chroni przed jej pretensjami. Jeśli zaś osoba trzecia ma tytuł prawny do zatrzymania rzeczy, to może czynić z niego użytek w drodze powództwa o obalenie domniemania (p. wyżej pod 2). Można też mieć duże wątpliwości, czy „oczywiste opory" osób bliskich podejrzanemu lub oskarżonemu przeciwko objęciu zabezpieczeniem bądź egzekucją rzeczy znajdujących się w ich władaniu są „życiowo uzasadnione" w rozważanym tu zakresie. Wyżej starałem się uzasadnić odmienny punkt widzenia wyrażony w sposób wiążący przez ustawodawcę. Jego zaś woli nie można korygować ani osłabiać przez kwestionowanie przyjętych w ustawie założeń, zwłaszcza że prowadziłoby to nie do wzmożenia ochrony własności społecznej, nakazanej przez ustawę *(argumentum a titulo)*, lecz wręcz przeciwnie, do jej osłabienia wbrew przepisom ustawy. Z tych też przyczyn przytaczanie na poparcie odmiennego poglądu „niebezpieczeństwa nadgorliwości ze strony jednostek mniej wyrobionych" nie powinno odnieść skutku.

Ad 6. Organ dokonujący zabezpieczenia lub prowadzący egzekucję jest obowiązany z urzędu prowadzić stosowne dochodzenie w celu ustalenia dochodów i stanu majątkowego oskarżonego; w tym celu może żądać informacji od wszelkich osób, instytucji i organów. Dochodzenia takie powinny być przeprowadzane okresowo w odstępach nie dłuższych niż rok (art. 16 ustawy).

Kto pomimo wezwania właściwego organu odmawia udzielenia lub uchyla się od udzielenia informacji wyżej określonych albo udziela informacji takiej świadomie fałszywie, podlega karze aresztu do 6 miesięcy lub karze grzywny do 10 000 zł (art. 17 ustawy).

Ustawa z dnia 15 lutego 1962 r. o zmianie przepisów postępowania w sprawach cywilnych (Dz. U. nr 10, poz. 46) uogólniła i rozwinęła myśl legislatywną wyrażoną w cyt. art. 16 i 17 ustawy o wzmożeniu ochrony mienia społecznego przed szkodami wynikającymi z przestępstw. Mianowicie z mocy znowelizowanego art. 517 k. p. c.[33] w sprawach o egzekucję należności Skarbu Państwa lub innego podmiotu podlegającego państwowemu arbitrażowi gospodarczemu albo rolniczej spółdzielni produkcyjnej komornik obowiązany jest z urzędu przeprowadzić stosowne dochodzenie w celu ustalenia zarobków i stanu ma-

[33] Omówiona nowelizacja tego przepisu usprawniła również w tym zakresie egzekucję należności alimentacyjnych.

jątkowego dłużnika (§ 2); jeżeli w tych sprawach zastosowane przez komornika środki okażą się bezskuteczne, organy Milicji Obywatelskiej na żądanie komornika muszą przeprowadzić odpowiednie dochodzenia w celu ustalenia miejsca pracy dłużnika.

Przytoczona wyżej nowela wprowadziła do k. p. c. nowy art. 517^1, upoważniający komornika do karania grzywną do 1 000 zł za nieusprawiedliwioną odmowę udzielenia mu wyjaśnień lub informacji albo za udzielenie informacji lub wyjaśnień świadomie fałszywych w zakresie wyżej wskazanym (§ 1). Jeżeli żądanie udzielenia wyjaśnień lub informacji było skierowane do osoby prawnej lub innej jednostki organizacyjnej, ukaraniu grzywną podlega jej pracownik odpowiedzialny za udzielenie wyjaśnień lub informacji; w razie trudności ustalenia takiego pracownika ukaraniu podlega kierownik wspomnianej osoby prawnej czy instytucji (§ 2). Wypis postanowienia o ukaraniu grzywną komornik doręcza osobie ukaranej, stronom oraz prokuratorowi (§ 3). Prawomocne postanowienie komornika o ukaraniu grzywną podlega wykonaniu w drodze egzekucji sądowej bez zaopatrywania go klauzulą wykonalności (§ 4). Ukaranie przez komornika grzywną nie zwalnia osób ukaranych od odpowiedzialności karnej za niedopełnienie lub przekroczenie obowiązków służbowych (§ 5).

Omawiana tu nowela do k. p. c. dodała do art. 519 nowy § 3. W myśl tego przepisu sąd rozstrzyga skargę na postanowienie komornika o ukaraniu grzywną; rozstrzygnięcie zapada po przeprowadzeniu rozprawy, na którą należy wezwać strony i osobę ukaraną; o rozprawie należy zawiadomić prokuratora.

Omawiana tu nowela do k. p. c. wprowadziła też wzmożenie ochrony mienia społecznego przez wydatne usprawnienie egzekucji z wierzytelności pieniężnych i innych praw majątkowych (art. 643 i 657 k. p. c. w nowym brzmieniu). Omawianie tych usprawnień przekracza ramy niniejszej pracy. Zaznaczę tylko, że nowela utrzymuje w mocy zajęcie należności ze stosunku pracy lub zlecenia w razie nawiązania po zajęciu z dłużnikiem nowego stosunku pracy lub zlecenia tudzież wówczas gdy zakład pracy przeszedł na inną osobę, która o zajęciu wiedziała.

—.—

Dalsze wzmożenie ochrony mienia społecznego wprowadziła ustawa z dnia 27 listopada 1961 r. o zmianie przepisów postępowania karnego (Dz. U. nr 53, poz. 296). Streszczę niżej jedynie jej ważniejsze przepisy dotyczące zagadnień cywilno-procesowych.

Prokurator uzyskał możność sprawowania skutecznego nadzoru nad dochodzeniem roszczeń odszkodowawczych. Mianowicie jednocześnie z wniesieniem aktu oskarżenia prokurator zawiadamia o tym pokrzywdzoną instytucję państwową, jednostkę gospodarki uspołecznionej lub

organizację społeczną w celu wytoczenia przez pokrzywdzonego powództwa cywilnego; jeżeli nie zostanie ono wytoczone, zawiadomiony obowiązany jest wyjaśnić prokuratorowi, dlaczego nie wkroczył na drogę procesu odszkodowawczego (art. 248 § 4 k. p. k.). Jeśli prokurator przyczyny niewytoczenia powództwa uzna za pozbawione uzasadnienia, może sam wytoczyć to powództwo (art. 90 k. p. c.) lub podjąć odpowiednie kroki potrzebne do pobudzenia aktywności pokrzywdzonej instytucji państwowej, jednostki gospodarki uspołecznionej lub organizacji społecznej.

Omawiana nowela k. p. k. nakazuje sądowi karnemu z urzędu, chociaż nie wytoczono powództwa cywilnego, zasądzać odszkodowanie pieniężne na pokrycie szkody wyrządzonej instytucji państwowej, jednostce gospodarki uspołecznionej lub organizacji społecznej. Mianowicie sąd musi to czynić w razie skazania za przestępstwo zagarnięcia mienia społecznego, gdy ustali wartość zagarniętego mienia. Wówczas zasądza na rzecz pokrzydzonego odszkodowanie pieniężne odpowiadające wartości zagarniętego mienia na podstawie dowodów ujawnionych w sprawie karnej. W razie skazania za inne przestępstwo, w którego wyniku została wyrządzone szkoda w mieniu społecznym, sąd karny może (ale nie musi) zasądzić z urzędu odpowiednie odszkodowanie pieniężne. Jednakże wartość zagarniętego społecznego mienia lub szkoda wyrządzona w mieniu społecznym może być wyższa od zasądzonego roszczenia; w takim wypadku pokrzywdzona instytucja państwowa, jednostka gospodarki uspołecznionej lub organizacja społeczna może dochodzić wyrównania różnicy w drodze cywilnej. Sąd karny nie zasądza odszkodowania, jeżeli wyjdzie na jaw, że proces o to samo roszczenie odszkodowawcze już się toczy w postępowaniu cywilnym lub został rozstrzygnięty w tym postępowaniu. Sąd karny nie zasądza też odszkodowania w postępowaniu w sprawach nieletnich i w postępowaniu doraźnym. Sąd karny może zabezpieczyć na mieniu oskarżonego odszkodowanie pieniężne, a koszty zabezpieczenia uiszcza strona, na której rzecz zabezpieczenie nastąpiło. W razie zasądzenia odszkodowania sąd karny zarządza ściągnięcie od skazanego należnych opłat sądowych (art. 331[1] k. p. k.).

Wymieniona wyżej ustawa z dnia 27 listopada 1961 r. rozszerzyła też uprawnienia Milicji Obywatelskiej w zakresie zabezpieczenia roszczeń odszkodowawczych (art. 4). Mianowicie Milicja Obywatelska już w toku dochodzenia lub śledztwa może z urzędu dokonać u podejrzanego tymczasowego zajęcia mienia ruchomego dla zabezpieczenia roszczeń odszkodowawczych, grzywny i przepadku majątku. Uprawnienie to przysługuje Milicji w razie wyrządzenia czynem przestępnym szkody w mieniu społecznym, jeżeli zachodzi niebezpieczeństwo

usunięcia mienia przez podejrzanego. U osoby nie występującej w charakterze podejrzanego, lecz będącej z nim w stosunku bliskim (art. 288 § 3 k. z.) tymczasowemu zajęciu podlegają rzeczy i prawa majątkowe, których dotyczy domniemanie z art. 6 i 7 omówionej wyżej ustawy o wzmożeniu ochrony mienia społecznego, że należą do podejrzanego. Przeto do tymczasowego zajęcia stosuje się odpowiednio wyjaśnienia, przytoczone wyżej w punktach od 2 do 6.

Milicja Obywatelska dokonuje tymczasowego zajęcia przez wciągnięcie zajętych ruchomości do protokółu i sporządzenie opisu, a w razie potrzeby także przez opieczętowanie ruchomości. W zasadzie zajęte ruchomości pozostawia we władaniu podejrzanego, może je jednak oddać pod dozór osoby trzeciej, a kosztowności i pieniądze odebrać i zdeponować. Tymczasowe zajęcie ma charakter posiłkowy. Upada, jeżeli prokurator nie utrzyma go w mocy w terminie 14 dni od dokonania tego zajęcia (art. 3 ustawy z dnia 18 czerwca 1959 r. o odpowiedzialności karnej za przestępstwa przeciwko własności społecznej, Dz. U. nr 36, poz. 229, zmiana 1961 r. nr 53, poz. 296). Prokurator utrzymując tymczasowe zajęcie w mocy, wydaje postanowienie w trybie art. 3 omówionej wyżej pod 1 ustawy o wzmożeniu ochrony mienia społecznego. Jeżeli skieruje wykonanie tego postanowienia na drogę sądową, powinien zlecić komornikowi uzupełniające zawiadomienie osób trzecich o zajęciu (art. 589 k. p. c.), oszacowanie (art. 594 i 595 k. p. c.), opieczętowanie (art. 596 k. p. c.) i ewentualne zawiadomienie dozorcy przewidziane w art. 598 k. p. c.[34].

РЕЗЮМЕ

В результате все чаще появлявшихся в печати и по радио требований о лишении хозяйственных преступников имущества, приобретенного хищением, закон от 21 января 1958 года об усилении охраны общественной собственности от ущерба, причиняемого пре-

[34] Por. Wengerek: *op. cit.*, s. 43 oraz J. Goławska: *Zabezpieczenie i egzekucja kar grzywny i przepadku majątku oraz roszczeń odszkodowawczych*, Biuletyn Ministerstwa Sprawiedliwości, nr 5, 1958, s. 28.

Ze względu na ograniczone ramy pracy nie mogłem przedstawić prewencyjnych aspektów cywilno-procesowych zagadnienia ochrony mienia społecznego. Rolę sądu w postępowaniu rozpoznawczym w tym przedmiocie określa m. in. zarządzenie Ministra Sprawiedliwości nr 103/57 NS z dnia 23 października 1957 r. (Biuletyn Ministerstwa Sprawiedliwości nr 11, 1957, s. 45). Stosownie do tego zarządzenia sądy powinny sygnalizować instytucjom nadrzędnym o nadużyciach, błędach organizacyjnych itp. uchybieniach celem zapobieżenia szkodom w mieniu społecznym.

ступлениями, увеличил уголовные санкции и материальную ответственность за совершение этих преступлений. В этом направлении идут также последние дополнения к кодексу уголовного процесса (ноябрь 1961 г.) и к кодексу гражданского процесса (февраль 1962 г.).

Автор рассматривает вышеуказанные законодательные акты, касающиеся усиления охраны общественной собственности от ущерба, причиняемого преступлениями, с точки зрения гражданского процесса. Благодаря этим актам хозяйственные преступления делаются невыгодными. Закон от 21 января 1958 г. (называемый далее сокращенно „законом") обеспечивает возмещение ущерба, нанесенного преступником общественной собственности, взыскание штрафов, установленных за эти преступления, а также конфискацию имущества. Во всех случаях когда преступная деятельность причиняет ущерб общественной собственности уже в ходе предварительного следствия прокурор может издать распоряжение об обеспечении имущества и направить его судебному исполнителю. После внесения обвинительного акта также суд может издать наказ об обеспечении имущества.

Обеспечение и принудительное исполнение притязаний на возмещение имущественных убытков, а также штрафов были иногда безрезультаными вследствие укрывания имущества, приобретённого преступным путем. Обычно виновник укрывал это имущество у близких людей. Закон пытается предотвратить это и вводит обязательные при обеспечении и принудительном взыскании убытков презумпцию, что вещи и имущественные права лиц, находящихся в близких отношениях с обвиняемым или подозреваемым принадлежат ему. Кроме того закон допускает применение обеспечения и принудительного исполнения притязаний на возмещение убытков, конфискации имущества, штрафов к имуществу обвиняемого или подозреваемого, находящегося во владении третьих лиц.

Указанная презумпция основывается на фактическом жизненном предположении. Если близкое преступнику лицо приобрело имущество значительной стоимости и не имело этого имущества до совершения преступления, возникает обоснованное подозрение, что это лицо получило имущество от преступника. Руководствуясь этим рассуждением законодатель не распространил действия, указанной выше презумпции, на вещи и имущественные права, которые по крайней мере год перед совершением преступления находились во владении лица „близкого" преступнику. Кроме того закон предоставляет право „близкому" к обвиняемому лицу исключить из области юридического предположения имущество, общая стоимость которого не превышает шестимесячного дохода. Законодатель огра-

ничивает также срок действия предположения и определяет способ опровержения предположения путем предъявления иска государственному казначейству или пострадавшему государственному или общественному юридическому лицу, в интересах которого проводится обеспечение или принудительное взыскание убытков.

Тот, кто для опровержения предположения, ссылается на приобретение имущества за деньги должен указать источник приобретения и происхождения средств необходимых для приобретения имущества.

Иск, который пытается опровергнуть юридическое предположение и доказать отсутствие отношения „близости" с преступником, временно освобождается от судебных сборов. В случае отклонения иска истец обязан уплатить судебную полшину. Вследствие предьявления иска продажа движимого и недвижимого имущества официально задерживается до судебного решения вопроса.

Закон вводит кроме того предположение, что вещи и имущественные права, принадлежащие отбывшему наказание или помилованному осужденному, принадлежали ему во время совершения преступления. Это правило также вводится для того, чтобы лишить преступника результатов его преступной деятельности. Нужно сказать, что иногда случалось так, что осужденный, против которого исполнение принудительного возмещения убытков не давало результатов, т.к. при раскрытии преступления „ничего не имел", после отбытия наказания жил в полном достатке. Это значит, что он сумел укрыть награбленное преступным путем общественное добро и не допустить до конфискации имущества. Конфискации подлежит только имущество обвиняемого, существующее во время судебного постановления, переход имущества к государству наступает с того момента, когда начинает действовать судебное постановление. Законодатель в связи с вышеуказанным исходит из того, что осужденный после отбытия наказания или помилования принимает имущество, которое принадлежало ему в момент совершения преступления и поэтому указанное имущество следует признать подлежащим конфискации, если путем предъявления иска не будут установлены другие фактические обстоятельства.

В том случае, если подозреваемый или обвиняемый в совершении преступления, которое причинило ущерб общественному достоянию, совершил сделку, вследствие которой его имущество недостаточно для возмещения притязаний на возмещение убытков и имущественных штрафов, закон облегчает обжалование (*actio pauliana*) такого юридического действия. Если такое действие принесло неоплаченную материальную выгоду третьему лицу, государственное казначейство или потерпевшее юридическое лицо может обжало-

вать это действие также в том случае, когда третье лицо не могло знать, что подозреваемый или обвиняемый сознавал, что его имущества недостаточно для обеспечения или возмещения указанных притязаний. По отношению к сделкам подозреваемого или обвиняемого, имевших место во время совершения преступления или позже закон идет еще дальше. Если такое действие принесло материальную выгоду лицу близкому преступнику, эта сделка по закону является недействительной по отношению к государственному казначейству или потерпевшему лицу в такой мере, какая необходима для обеспечения или возмещения убытков и штрафов. Закон обязывает орган, производящий обеспечение или конфискацию имущества производить расследование имеющее целью определение доходов и имущественного состояния обвиняемого. Указанный орган может требовать необходимые сведения от всех лиц, учреждений и органов. Закон установливает, что отказ в передаче сведений или же сознательное предоставление ложных сведений подлежит наказанию лишением свободы или штрафами.

В том же направлении — в области определения имущества, подлежащего обеспечению или возмещению общественных притязаний и алиментов — идет закон от 15 февраля 1962 года о изменении правил судопроизводства по гражданским делам.

Этот закон совершенствует принудительное исполнение возмещения убытков с причитающихся денежных сумм по ссудам и других имущественных прав. Между прочем, закон сохранил наложение ареста на средства, причитающиеся по трудовому договору или поручению в случае заключения с должником после наложения ареста, нового трудового договора или поручения, а также в случае перехода предприятия, учреждения, хозяйства и т.д. к другому владельцу, информированному о наложении ареста.

Дальнейшее усиление охраны общественной собственности ввел закон от 22 ноября 1961 года о изменении правил уголовного судопроизводства. Этот закон расширил прокурорский надзор за расследованием притязаний по возмещении убытков. Одновременно с предъявлением обвинительного акта прокурор информирует об этом пострадавшее учреждение, организацию или лицо, чтобы последний предъявил соответствующий иск. Если иск не будет предъявлен, поинформированный обязан выяснить прокурору почему не предъявлен гражданской иск. Указанный закон расширил также круг лиц имеющих право выступить от имени потерпевшего лица в качестве гражданского истца в уголовном процессе.

Наконец закон поручает уголовному суду, несмотря на отсустивие гражданского иска приговаривать денежное возмещение убытков, причиненных государственному учреждению, предприятию или об-

щественной организации в том случае, если суд выносит приговор за захват общественного имущества и определяет стоимость этого имущества. Если приговор вынесен за другое преступление, вследствие которого был причинен ущерб общественной собственности уголовный суд может, но не обязан, вынести приговор о возмещении убытков в деньгах. Если стоимость похищенного общественного имущества или ущерб нанесенный этому имуществу превышает приговоренное возмещение, можно добиваться получения разницы путем предъявления гражданского иска.

Указанный закон расширяет права гражданской милиции по вопросу о наложении временного ареста на имущество и имущественные права для обеспечения притязаний на возмещение убытков и имущественных штрафов. При этом закон распространяет рассматриваемые выше юридические предположения на временное обеспечение имущества милицией в том случае, если оно поддерживается прокурором.

Настоящее изложение не является, конечно, точным. В нем содержатся краткий обзор основных идей, которые автор развивает, рассматривая специальную литературу, полемизируя со взглядами, с которыми не согласен и выдвигая собственные концепции.

ZUSAMMENFASSUNG

Infolge der in der Presse und im Rundfunk erhobenen Forderungen, den Wirtschaftsverbrechern das Geniessen der Erfolge ihrer rechtswidrigen Tätigkeit unmöglich zu machen, wurden im Gesetz vom 21 Januar 1958 über die Verstärkung der Massnahmen zum Schutze des Volkseigentums vor den durch Straftaten entstandenen Schäden die Strafen für derartige Straftaten erhöht und wirtschaftliche Folgen der Verurteilung verschärft.

In dieser Richtung sind auch die neuesten Änderungen der Strafprozessordnung (November 1961) und der Zivilprozessordnung (Februar 1962) gegangen.

Der Verfasser behandelt die zivilprozessrechtlichen Aspekte der o. a. Gesetze. Dank diesen Gesetzen hören die Wirtschaftsdelikte auf sich zu lohnen. Das Gesetz vom 21 Januar 1958 sichert die Erfüllung der Ansprüche auf Schadenersatz und die Eintreibung von Geldstrafen sowie die Einziehung von Vermögenswerten. Jedesmal wenn eine Straftat mit einem Schaden für das Volkseigentum verbunden ist, kann der Staatsanwalt schon während des Untersuchungsverfahrens einen Beschluss über die Sicherstellung des Vermögens erlassen und seine

Vollstreckung verlangen. Nach der Einreichung der Anklageschrift hat auch das Gericht das Recht, von Amts wegen die Sicherstellung des Vermögens zu verordnen.

Sicherstellung und Zwangsvollstreckung von Schadenersatzansprüchen und Vermögensstrafen waren früher manchmal erfolglos infolge der Verbergung des durch Wirtschaftsdelikte erworbenen Vermögens. Gewöhnlich brachte es der Täter bei den zu ihm im nahen Verhältnis stehenden Personen unter. Das Gesetz ist ein Versuch dem Übel vorzubeugen. Zu diesem Zweck führt es die bei der Sicherstellung des Vermögens und bei der Zwangsvollstreckung von Vermögensstrafen geltende Rechtsvermutung ein, das Vermögenswerte und -rechte, die sich im Besitz einer dem Beschuldigten oder Angeklagten nahestehenden Person befinden, diesem gehören. Überdies ist es nach dem Gesetz zulässig, die Sicherstellung des Vermögens, die Zwangsvollstreckung von Schadenersatzsprüchen und Geldstrafen sowie die Vermögenseinziehung gegen das im Besitz dritter Personen befindliche Vermögen des Angeklagten oder Beschuldigten zu richten. Dieser Rechtsvermutung liegt eine Tatsachenvermutung zugrunde. Hat nähmlich eine zu dem Täter im nahen Verhältnis stehende Person ein Eigentum von beträchtlichem Wert erworben, das sie vor der Begehung der Straftat nicht besass, so liegt berechtigter Verdacht vor, dass sie es vom Täter bekam. Ausgenommen von dieser Vermutung sind Vermögenswerte und -rechte, die sich im Besitz einer solchen Person mindestens ein Jahr lang vor der Begehung der Straftat befanden. Die zum Täter im nahen Verhältnis stehende Person ist befugt, aus dem Kreis der Vermutung diejenigen Gegenstände auszuschliessen, deren Gesamtwert das sechsmonatige Einkommen dieser Person nicht überschreitet. Die Geltungsdauer der Vermutung wurde beschränkt und der Weg der Abweisung der Vermutung geregelt. Die letzte kann durch eine Klage gegen den Fiskus oder gegen diejenige staatliche oder soziale Rechtsperson erfolgen, zugunsten deren die Sicherstellung oder die Zwangsvollstreckung unternommen wird.

Wer sich beim Gegenbeweis auf entgeltlichen Erwerb beruft, muss die Erwerbsquelle der Gegenstände und der zum Ankauf notwendigen Geldmittel beweisen.

Die Klage auf Abweisung der Vermutung sowie die Klage zum Beweis, dass kein Näheverhältnis vorliegt, sind zunächst kostenfrei. Wird aber die Klage abgewiesen, dann ist der Kläger verpflichtet die Kosten zu tragen. Die Folge der Klage ist, dass die Versteigerung des beweglichen oder unbeweglichen Vermögens bis zur rechtskräftigen Entscheidung eingestellt wird.

Das Gesetz führt auch die Vermutung ein, dass Vermögenswerte und -rechte, die dem Verurteilten nach der Abbüssung oder nach dem Erlass der Strafe gehören, ihm auch zur Zeit der Begehung der Straftat gehört haben. Auch diese Vorschrift zielt darauf ab, dem Täter die Früchte seiner Tat zu entziehen. Es kam nähmlich vor, dass Personen, gegen welche die Zwangsvollstreckung sich als erfolglos erwiesen hatte, nach dem Verlassen des Gefängnisses ein wohlhabendes Leben führten, obwohl sie nach der Feststellung des Deliktes scheinbar kein Vermögen besassen.

Es war ihnen also gelungen, das durch Straftat erworbene Vermögen zu verbergen und vor der Einziehung zu bewahren.

Die Einziehung umfast nur das Vermögen des Verurteilten, das zur Zeit der Entscheidung über die Vermögenseinziehung vorhanden war und der Übergang des Vermögens auf den Staat erfolgt in dem Augenblick, in dem das Urteil rechtskräftig wird. Das Gesetz nimmt an, dass der Verurteilte nach der Abbüssung bzw. dem Erlass der Strafe dasjenige Vermögen übernimmt, das ihm im Augenblick der Begehung der Straftat gehört hat. Deshalb ist solches Vermögen für ein der Einziehung unterliegendes anzuerkennen, es sei denn, dass auf dem Wege einer Klage ein anderer Sachverhalt bewiesen wird.

Hat der Beschuldigte oder Angeklagte eine Rechtshandlung vorgenommen, die sein Vermögen so geschmälert hat, dass es für die Sicherstellung und Deckung von Schadenersatzansprüchen und Vermögensstrafen nicht ausreicht, so erleichtert das Gesetz die Anfechtung (actio Pauliana) einer solchen Handlung. Hat ein Dritter infolge solcher Rechtshandlung unentgeltlichen Vermögensvorteil erlangt, so kann der Fiskus oder die betroffene Rechtsperson die Rechtshandlung anfechten und zwar auch dann, wenn der Dritte nicht wissen konnte, dass infolge der angefochtenen Handlung das Vermögen des Beschuldigten oder Angeklagten zur Deckung von Schadenersatzansprüchen und Vermögensstrafen nicht ausreicht. In Bezug auf Rechtshandlungen, die zur Zeit der Straftatbegehung oder kurz danach vorgenommen wurden, geht das Gesetz noch weiter. Wird eine solche Rechtshandlung zum Vorteil einer Person vorgenommen, die zum Täter im engen Verhältnis steht, dann bleibt diese Handlung dem Fiskus oder der betroffenen Rechtsperson gegenüber in dem Umfangskreis des Gesetzes unwirksam, der zur vollen Sicherstellung und Deckung von Schadenersatzaussprüchen und Geldstrafen notwendig ist.

Dem Gesetz nach ist das die Sicherstellung oder die Zwangsvollstreckung vornehmendes Organ verpflichtet, eine Untersuchung zur Feststellung des Vermögens und der Einkünfte des Angeklagten durch-

zuführen. Das Organ ist dabei befugt, von allen Personen, Institutionen und staatlichen Organen entsprechende Auskünfte zu verlangen. Nichterteilung von Auskünften oder bewusste Erteilung falscher Angaben ist mit Gefängnis- bzw. mit Geldstrafen bedroht.

In Bezug auf Feststellung des der Sicherstellung bzw. der Zwangsvollstreckung von sozialen und Alimentenansprüchen unterliegenden Vermögens ist das Gesetz vom 15 Februar 1962 über die Änderung der Zivilprozessordnung in der gleichen Richtung gegangen. Darüber hinaus erleichtert es die Zwangsvollstreckung von Schadenersatzsprüchen und anderen Vermögensrechten. Weiterhin in Kraft bleibt die Lohnpfändung für den Fall, wenn nach der Pfändung ein neuer Arbeits- oder Auftragsverhältnis mit dem Schuldner geschlossen wurde, sowie für den Fall, wenn der Betrieb auf eine andere Person übergeht, die von der Pfändung Kenntnis hatte.

Eine weitere Stärkung des Schutzes des Volkseigentums führt das Gesetz vom 27 November 1961 über Änderung der Strafprozessordnung ein. Durch dieses Gesetz wurde die Aufsicht des Staatsanwaltes über die Geltendmachung von Schadenersatzansprüchen erweitert. Und zwar gleichzeitig mit der Einreichung der Anklageschrift benachrichtigt der Staatsanwalt davon geschädrigte Partei. Erhebt die benachrichtigte Partei keine Schadenersatzklage, so ist sie verpflichtet, dem Staatsanwalt die Gründe solchen Verhaltens zu erklären.

Das letzterwähnte Gesetz erweitert auch den Kreis von Personen, die berechtigt sind, die Partei als Zivilkläger im Strafprozess (Adhäsionsverfahren) zu vertreten.

Nach dem Gesetz ist das Strafgericht verpflichtet, trotz dem Ausbleiben der Zivilklage auf Schadenersatz zu erkennen, wenn es über ein Wirtschaftsdelikt urteilt und die Höhe des Vermögensschadens feststellt. Bei Verurteilung für eine andere Straftat, die eine Schädigung des Volkseigentums zur Folge hatte, ist das Gericht befugt — aber nicht verpflichtet — von Amts wegen auf Schadenersatz zu erkennen. Ist dabei der Wert des von Täter angeeigneten Vermögens höher als der vom Gericht erkannte Schadenersatz, dann kann die Ausgleichung auf dem Wege der Zivilklage gefordert werden. Das Gesetz erweitert auch die Befugnisse der Bürgermiliz bezüglich der provisorischen Beschlagnahme von Vermögenswerten und -rechten zur Sicherstellung von Schadenersatzansprüchen und Vermögens.

Die oben erwähnten Vermutungen erstrecken sich auch auf diese Beschlagnahme, wenn sie vom Staatsanwalt in Kraft erhalten wird.

Diese Zusammenfassung ist nicht erschöpfend. Sie umfasst nur eine kurze Darstellung der vom Verfasser behandelten Probleme, wobei der Verfasser die betreffende Literatur bespricht, mit den von ihm bekämpften Ansichten polemisiert und eigene Ansichten darstellt.

Papier druk. sat. III kl 80 gr | 70 x 100 | Druku str. 35
Annales U.M.C.S. Lublin 1962. | Lub. Druk. Pras.—Lublin Unicka 4. | Zam. 33 8.I.63.
700 + 125 odbitek. N-5 | Data otrzymania manuskryptu 3.I.63. | Data ukończ. druku 16.IV.63.